

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. **Protokoll nr. 335 (33).**

1926. a.

II Riigikogu koosolek 17. märtsil 1926. a.
kell 5 pärast lõunat.

1926./27. aastaks — II lugemisel.

deja tulude eelarve 1926./27. aastaks.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Juhataja **A. Jürman**:

Sõna on aruandjal.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **K. Einbund**, rahaminister **L. Sepp**, kaubandus-tööstusminister **E. Veberman**, põllutöominister **H. Laretei**, kohtuminister **T. Kalbus**, sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **J. Lattik**, teedeminister **O. Amberg**, riigisekretäär **K. Terras**.

Päevakord:

1. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**, pärast sekretäär **J. Holberg**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päevakorra vastuvõtmine.

Juhataja **A. Jürman**:
Avan Riigikogu koosoleku.
Päevakorra kohta ettepanekuid ei tehta, seega on päevakord muutmata vastu võetud. Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretääril teadaande korras.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõu kohta.

Sekretäär **L. Raudkepp**: Riigikogu juhatusele on sisse tulnud seaduseelnõu eripõhikirjade ja põhimääruste alusel tegutsevate riiklikkude ettevõtete

ja asutuste, samuti üksikute riigiasutuste valitseda olevate eriotstarbeliste kapitaalide kulude ja tulude 1926./27. aasta erieelarvete kinnitamise kohta, missugune seaduseelnõu edasi antud eelarve-komisjoni.

3. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve

Eelarve-komisjoni aruandja **E. Masik** (loeb): Eesti vabariigikulu-

Aruandja **E. Masik**: Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelarve esitamisel Riigikogule andis härra rahaminister selge pildi samuti eelarve enese, kui ka meie majandusliku arenemise ja seisukorra kohta.

Mina loen omaks ülesandeks peatuda eelarve juures sellest seisukohast, missugusena eelarve-komisjon selle on vastu võtnud, andes ülevaate tehtud muudatustest ning paralleelselt peatudes meie eelarve üksikute punktide ja eelarve arenemise juures.

Enne aga, kui selle juurde asuda, tahaksin öelda paar sõna meie eelarve arutamise korra kohta komisjonis.

Teatavasti määras Riigikogu läinud, 1925. aasta, eelarve arutamiseks Riigikogu eelarve-komisjonis uue korra, valides vastavad seisivad eelarve-komisjonid üksikute eelarveosade jaoks ning peale selle veel nende komisjonide töö ühtlustamiseks ühtlustuskomisjoni. Katse oli tingitud eelmistel aastatel selgunud puudustest eelarve arutamisel ühes suures eelarve-komisjonis. Kuid see katse ebaõnnestus ka, ning käesoleval aastal tuli Riigikogu jälle tagasi vana korra juurde, valides eelarve arutamiseks ühe suure 50-liikmelise eelarve-komisjoni, kes pidi eelarve läbivaadatud kujul Riigikogule tervikuna esitama. Sellejuures ei andnud aga Riigikogu komisjonile mingisuguseid direktiive eelarve arutamise kohta komisjonis, sest endine kord, mis Riigikogu kodukorras välja kuulutatud, oli läinud aasta pretsedendi läbi tühistatud, uut kodukorda aga mitte välja töötatud. Selle tõttu tuli eelarve-komisjonil enesel esimeses järjekorras välja töötada kodukord ning luua omale sisemine eelarve arutamise kord. Komisjon otsustas valida peale juhatuse veel eelarve üldaruandja, kes ühes juhatusega pidi hoolitsema eelarve esitamise eest Riigikogule ühtlasel kujul. Üksikute eelarveosade läbivaatamiseks moodustas komisjon

6 alamkommissjoni ning ühe komisjoni eriküsimuste lahendamiseks. Alamkommissjonid valiti rühmade poolt vastavatesse komisjonidesse ettepannud liikmete alusel, nii et komisjonide koosseis oli 6—11-liikmeline. Komisjoni poolt väljatöötatud ja maksmapandud eelarve arutamise kord andis alamkommissjonidele võimaluse üksikuid eelarveosaid läbi arutada ning otsustada, mille juures aja kokkuhoidmiseks üldkoosolekul lubati arutusele võtta ainult neid ettepanekuid, mis alamkommissjonis tehtud, üldiselt aga jäeti üldkommissjoni otsustamisele ainult niisugused ettepanekud, kus hääled pooleks olid läinud, samuti kui suurendamise ja ülekandmiste ettepanekud ning sooviavaldused.

Selle korra juures on arusaadav, et eelarve-kommissjon ei saanud eelarvet täies ulatuses arutada kui tervikut, ning komisjoni ettepanek kannab ka suurel määral vastavate alamkommissjonide pitserit, sest ainult seal oli võimalus vastavaid eelarve-osaid detailselt läbi võtta, kuna aga üldkoosolek tutyunes ainult nende eelarve-osadega, kus mõned muudatused olid tehtud. Üldkoosolek, kui nii võib öelda, oli ainult III lugemisel nende parandus-ettepanekute lõpuhääletajaks, mis vastavates alamkommissjonides II lugemisel tehti.

See arutamise viis näitab vahest küll ühekiuline olevat, kuid kasutada oleva aja ning eelarve-kommissjoni suure koosseisu juures oli see ainukeseks praktiliseks väljapääseteeks. Ning nagu arutamine komisjonis näitas, kippus sarnasegi piiramise juures aeg koguni napiks jääma, mille suuremaks põhjuseks see, et komisjoni töö peale ei vaadata sarnase suure koosseisu juures mitte kui tehnilise töö peale, vaid nii tihti minnakse üle vastavate punktide juures eelarve-summade juurest koguni igasuguste kõrvalküsimuste, isegi poliitiliste ja isiklike juurde, nagu seda eelarve-kommissjonis õige tihti näha võis. Lõpuresultaat aga oli see, et eelarve-kommissjon muutis alamkommissjonide poolt tehtud otsuseid ainult viiel-kuuel korral.

Kui nüüd küsida, kas on sarnane eelarve arutamise kord hea või halb, missuguse küsimusega ka varemalt eelarve-kommissjoni aruandjad on tegemist teinud ning oma arvamisi ette kandnud, nimelt kindral Laidoner 1923. a. eelarve juures, ja rkl. härra Kornel 1924. a. eelarve juures, siis tahaksin ka mina siin paar märkust teha, ehk küll praeguse eelarve juures tarvituselevõetud sisemine kord vähe lahku läheb sellest, mis oli 1923. a. ja 1924. a.

Et korra kohta seisukohta võtta, siis peab meelde tuletama, et uue eelarve-seaduse järgi esitab Vabariigi Valitsus eelarve Riigikogule hiljemalt 20. jaanuariks, ja Riigikogu peab selle vastu võtma hiljemalt 1. aprilliks, seega on aega antud 70 päeva. Et Riigikogus eelarve I lugemine harilikult võtab 15 päeva, ja II ja III lugemine 15 päeva, siis jääb eelarve-kommissjonile maksimum 40 päeva, ühes pühadega. Tähendab tulevikus peab selle tähtajaga rehkendama. Edasi peab mitte unustama, et Riigikogus sisuliselt raske on eelarves muudatusi teha. Tegelikult peaks eelarve-kommissjon põhjalikult eelarve läbi töötama ning, arvesse võttes meie Riigikogu, kui ainukese püsivama iseloomuga valitseja mõju riigi majanduspoliitika ja majandusliku tegevuse juhtimisel, eelarve kohta aasta-aastalt täiesti kindlat ja selget joont pidama. Seda ei võimalda aga praegune eelarve-kommissjoni valimise ja tegevuse süsteem Riigikogus, sest 1) komisjon ühes oma juhatusega ja aruandjaga muutub iga aasta kohta, 2) komisjon ei suuda eelarvet arutada tervikuna, 3) komisjon ei ole alalises kontaktis majanduslike küsimuste arutamise ja otsustamisega Riigikogus, nagu lisaeelarved, maksud, majanduspoliitika jne. Et neid puudusi kõrvaldada, ja ma arvan neid peab kõrvaldama, kui tahame, et Riigikogu igal aastal võiks anda riigi eelarve kohta oma autoriteetse otsuse, sellega mõju avaldades meie riigi arenemise peale — peaks tulevikus tingimata looma uue kindlama korra riigi eelarve arutamiseks Riigikogus. Missugune see kord just peab olema, seda peab muidugi tulevane Riigikogu ise kindlaks määrama, küsimusega sellejuures otse alguses tõsiselt tegemist tehes, mitte aga jättes seda otsustamiseks paar päeva enne eelarve-kommissjoni valimist, nagu meil harilik nähtus, või komisjoni valides, ilma et sellele oleks direktiivid antud, nagu läinud aastal või osalt tänava. Isiklikult arvan nende muljete põhjal, mis olen saanud lühikese tegevuse ajal, et eelarve-kommissjonile tuleks anda kindlam iseloom selle kaudu, et rahaasjanduse komisjon ühes oma juhatusega peaks olema ühtlasi ka riigi eelarve-kommissjoni, õieti selle tuumaks, mida täiendatakse eelarve arutamise ajaks, ütleme 10 liikme võrra, nii et komisjoni koosseis oleks mitte üle 30 liikme. Sarnases koosseisus arutaks komisjon riigi aasta-eelarvet, luues sellejuures arutamise korra, mis annaks võimaluse eelarvet, kui tervikut, läbi võtta ning üldaruandjal selle sisse tungida, millejuures aruandja peaks ka võimalikult alaline olema, samuti kui komisjoni juhatajaks rahaasjanduse komisjoni juhataja. Harilikud lisaeelarved aga arutaks sennises

korras rahaasjanduse komisjon, millest ka üldaruandja osa võtaks. Kui ma ei eksi, on umbes sarnane kava ka mõnelt poolt juba varemalt üles võetud, ning mina võin ainult tõendada, et selle läbiviimine peaks olema tulevase Riigikogu üks esimestest ülesannetest, kui soovitakse, et Riigikogu eelarvega, kui tähtsama seadusega, terve meie riigi arenemise juhtijaga, tõsiselt ja põhjalikult tahab tegemist teha. Mõnelt poolt on veel arvamisi avaldatud, et eelarve üldaruandja peaks isegi valitsuse komisjonidest eelarve arutamisel osa võtma. Kuid see oleks mõttetu ning läbiviimatu, sest Riigikogu peab ikkagi jääma nendesse raamidesse, mis temale määratud. Tarvis vaid komisjonile luua rohkem kindlam ja püsivam iseloom, mis täideviidav eelpoolkirjeldatud kava järgi.

Praeguses seisukorras aga on üldaruandja vaid üksikute alamkomisjonide poolt tehtud töö kokkuvõtja ühes üldkoosoleku poolt alamkomisjonide ettepanekutes tehtud muudatuste kokkuvõtjana. Sellele vastavalt tuleb ka hinnata järgnevat ülevaadet ning kokkuvõtet.

Enne eelarve juurde asumist peab veel ära märkima, et see on esimene eelarve, mis uue seaduse alusel valitsuse poolt on Riigikogule esitatud ning Riigikogus arutusele tuleb. Seadus näeb ette täpselt eelarve ettevalmistamise valitsuse poolt ning esitamise Riigikogule, samuti kui eelarve täitmise korra. Seadus jätab aga lahtiseks eelarve arutamise korra Riigikogus, mis aga väga suure tähendusega, et eelarvet ka Riigikogust välja lasta tervikuna, mida valitsus täita võiks. Valitsuse poolt oli esitatud eelarve arutamiseks vastav Riigikogu kodukorra täiendamise seadus, mida rahaminister oma kõnes puudutas ja mis ka eelarve-komisjonis seisukoha võtmiseks oli. Viimane aga leidis, et meie sennise praktika nõhial vähe võimalusi on selleks, et Riigikogus

vana korra järele eel-eelmise aasta oma. Peale selle puudusid õige paljud eripõhikirjade ja põhimääruste alusel tegutsevate või üksikute riigiettevõtete valitseda olevate erikapitaalide kulude ja tulude erieelarved ja aruanded, mis võimalust ei andnud täiel määral nende tegevuse kohta ülevaadet saada, ning seda täiendavalt teha tuleb. See aga peaks eelarve arutamise puhul võimalik olema, sest et muidu ei saa selget pilti rahva maksukoorma ning riigiasutuste tegevuse kohta. On ju meil vastavate eriseaduste alusel nii-kui-nii õige paljudel aladel maksudest sissetulevad, või riigikassast fondidena antud summad kasutada asutustel või ettevõtetel, kelle kulud ja tulud eelarvest läbi ei käi, praeguse korra juures juba üle 100 miljoni aastas. Kuid üldkoormavuse ja riigi varanduste liikumisest pildi saamiseks peaks ühes eelarvega vähemalt pildi saama tegevuse kohta. Näiteks võimaldatakse vastavate eriseadustega maksude kaudu suured sissetulekud — kultuurkapitaalile, Punasele Ristile, karskusliidule, väljaveo kontrolli asutustele, ülikoolile jne., kuid ülevaadet selle kohta, kuidas selleläbi tõepoolest rahva maksukoorem tõuseb, või riigi sissetulekud, näiteks fondide tagasimaks, kujunevad, ei võimalda praegune kord mitte. Arvan, et tulevasest eelarve-aastast peale eelarve-seaduse § 17. alusel see puudus kõrvaldatakse, mida aga juba nüüd peab ette valmistama.

Peale selle näeb sama eelarve-seaduse § 17. p. b ette, mitme aasta peale langeva kulusumma kohta tuleb esitada täielik läbiviimise kava ja käesoleva aasta peale langev osa, mida selle aasta eelarve juures ka ei ole võimaldatud täielikult saada, näiteks Lelle-Pärnu raudtee tarvis.

Vähe segadust eelarve arutamise juures sünnitasid eelarve-seaduse § 26. p. c ettenähtud palgakrediitide arutamiseks ettenähtud lisad

Eelarve oli esitatud Riigikogule valitsuse poolt tasakaalus. Ka komisjon esitab eelarve tasakaalus ilma puudujääkideta.

Asudes kulude juurde, mis komisjoni poolt esitatakse Riigikogule kogusummas 7.847.071.500 mk. suuruses, seega 113 miljonit rohkem, kui valitsuse esitises, või 420 miljonit suurem, kui läinud aasta algeelarves, või 91 miljonit rohkem läinud aasta alg- ja lisaelarvest, nimetan, et suurendus on tulnud erakorraliste kulude arvel, mis on kasvanud 142 miljoni võrra, kuna aga korralisi kulusid on vähendatud 29 miljoni võrra.

Suurendustest on kogusummas 94 miljonit valitsuse lisettepanekute põhjal — korralises vähendusi 16 miljonit, erakorralisi suurendusi 110 miljonit —, nii et komisjon on omalt poolt kokkuvõttes eelarvet suurendanud ainult 19 miljoni võrra, sellejuures lisaks valitsuse ettepanekule korralisi kulusid veel vähendanud 13 miljoni võrra ja erakorralisi suurendanud 32 miljoni võrra. Üldpildi täiendamiseks olgu nimetatud, et kulude suurendamise peateguriks on olnud mitte heldem käsi valitsuse või eelarve-komisjoni poolt, vaid suuremaks põhjuseks oli erakorraline kulu piirituse tshekimaksu äräjäämise tõttu 72 miljoni ulatuses, millele vastav tulu uuest aastast peale riigikassasse tuleb. Seda korrektuuri tehes jääb ainult 51 miljonit faktilist suurendamist.

Vaatame nüüd lühidalt üksikute kulude osasid, pilti andes kulude liikumisest viimastel aastatel ning kulude koorma ulatusest.

Sissejuhatuses nimetame, et võrreldes tegelikke bruttokulusid 1923.—1926. a., kus meie elu enam-vähem normaal rööpas, näeme, et kulud kokku on kasvanud 6,78 miljardist 1923. a. aruandes kunni 7,85 miljardini 1926./27. a. eelarves. Seega on tõusnud nelja aasta jooksul 16%. Ehk arvesse võttes rahakursi langemist 10% võrra, absoluutselt ainult 6%. Võrreldes aga 1924. a. aruandega, kus raha väärtus sama kui praegu, näeme tõusu 7,5% võrra, millest 1926. a. eelarve näitab 5% tõusu, võrreldes 1925. a. algeelarvega.

Seega võib üldiselt öelda, et meie oleme suutnud läinud nelja aasta jooksul kulude suurendamises olla õige tagasihoidlikud, ehk küll

käesolev eelarve näitab jälle tõusu, võrreldes eelmiste aastatega, mis on tulnud erakorraliste kulude suurendamise tõttu, eriti välislaenu abil raudtee ehitamiseks.

Et aga meie majanduslikus elus produktiooni tõus on viimastel aastatel ehk küll järjekindel, kuid siiski midagi 3—5% ümber, siis peame ka, arvesse võttes meie praegust kulude koormat, koguni tagasihoidlikud olema kulude suurendamisel.

Korralisi kulusid on komisjon vähendanud 29 miljoni võrra, esitades Riigikogule 6.325.520.500 mk. Vähendused on tehtud sõjaministeeriumis 24 miljonit, eriti kraamivarustuse alal, siseministeeriumis 6 miljoni võrra, teedeministeeriumis 5 miljonit, välisministeeriumis 4 miljonit jne., nagu ligemalt eelarve-esitises näha.

Võrreldes esitatavaid korralisi kulusid läinud nelja aasta kuludega, näeme, et 1923. a. kuludest on nad suuremad 27%, kuid viimase kahe aasta jooksul on nad tõusnud keskmiselt ainult 4% aastas, seega ühtlaselt kogu eelarvega. Ilma et pikemalt peatuda sarnase tõusu põhjuste juures, nimetame, et üksikute ministeeriumide kaupa on eriti tõusu näidanud võrreldes 1924. a. aruandega:

Sõjaministeerium +21%, töö-hoolekandeministeerium +36%, kohtuministeerium +15%, põllutööministeerium +10%, siseministeerium +10%, Riigikogu +17,5%, teedeministeerium +4%, haridusministeerium +3%, Riigivanem ja kantsleil +12%. Vähenenud on: rahaministeerium —15%, riigikontroll —20%, välisministeerium —9%, kaubandus-tööstusministeerium 0%.

Et keskmine korraliste kulude tõus selle aja jooksul aga oli 7,5%, siis on selgelt näha, missuguste kulude kasvamine meie korralist eelarvet on suurendanud ning missuguste kulul see on läinud. Üldiselt peame konstateerima, et suurenemine on läinud mitteproduktiivsete arvel.

Et saada korraliste kulude liikumise kohta selgemat pilti ning vastust küsimuste peale, mis eelarve-kulude hindamisel tähtsad, vaatame, kuidas on arenenud korralised kulud kululiikide järele, võttes meie tervet valitsemise aparati.

Väljaminekute nimetus.	1923. a.		1924. a.		1925. a. eel. + lisa + ülekan.		1926./27. a. eelarve		
	aruanne		aruanne		Milj. mk.	%%	Milj. mk.	Milj. mk.	%%
	Milj. mk.	%%	Milj. mk.	%%			Eelarve- komisjoni ettepanek	Vabariigi Valitsuse ettepanek	
1. Ametn. tasud ja esitus	2.287	46	2.546	46	2.636	42	2.560	2.568 *)	40,4 (42,5)
Sellest palgad + toetus	2.153	43,2	2.423	43,9	2.529**)	40	2.441	2.450	38,4 (40,5)
2. Majapid., kants., sõidu, veo, remont, vara, kirjast. jne.	371	7,4	487	8,8	614	9,7	655	654	10,3
3. Pension, hoolek., töökaitse, tervish. (peale palkade ja majap.)	168	3,4	184	3,3	248	4,0	257	257	4,1
4. Otsekoh. kultuur. ja haridusl. (peale palkade)	171	3,4	219	4,0	206	3,3	234	222	3,5
5. Sõjaväe varustus, tehnikatööd (pea- le palkade, maha- pidamise)	495	9,9	645	11,7	791	12,5	822	851	13,4
6. Otsekoh. põllutöö: Metsaasjand. jne.	38	0,8	50	0,9	65	1,0	77	76	1,2
7. Raudtee erikulud (Peale palkade, majapid.)	598	12,0	721	13,1	726	11,5	712	719	11,4
8. Maanteed, sillad	3	0,1	70	1,3	85	1,4	131	131	2,1
9. Sadamate erikulud	60	1,2	88	1,6	87	1,4	94	94	1,5
10. Vangide ülevalpi- damine, kuriteod, tunnist.	46	0,9	50	0,9	66	1,1	74	74	1,2
11. Riigivõlgade prot- sendid ja tasum.	322	6,5	—	—	293	4,6	352	352	5,5
12. Piirituse erikulud	221	4,5	373	6,8	391	6,2	285	284	4,5
13. Muud	197	3,9	75	1,4	102	1,6	74	74	1,1
	4.978		5.507		6.309 (6.087)		6.325	6.355	

Korraliste kulude iseloomu järele näeme, et lõviosa langeb palkade peale, mis ühes muude tasudega ametnikkudele välja teeb 1926./27. aastate eelarvest tervelt 40,5%-ti, ühes oodatava lisaga aga 42,5%, millest arusaadav, et eelarve kasvamine või kahanemine tähtsalt selle kulu liikumisest ripub ning selle küsimusega iga valitsus, Riigikogu ning isegi kongressid tegemist on teinud.

Küsimust on tähtis kahest punktist selgitada: 1) kas on meil riigi kuludes see väljaminek liiga suur ja 2) kuidas on läinud selle väljamineku liikumine ning missugune siht

peaks antama tulevikus. Esimene küsimus ripub ära ametnikkude arvust ning maksetavast tasust. Et aga meie ametnikkudele maksetav tasu, võrreldes elukalliduse indeksiga ja teiste maadega, ebanormaalselt väikene, siis mõjub see faktor alaliselt tasu summa suurenemise sihis, ja ma ei eksi vististi, kui ütlen, et normaaltasu peaks tõusma ajajooksul vähemalt 50%. Seega on mõõduandev ametnikkude arv. Sellepöolest küsimust ligemalt uurides peab tulema kindla otsusele, et meil see arv ebanormaalselt suur on. Mul ei ole selle tõenduseks küll just täpseid andmeid, kuid

*) Siin tuleb juurde lisana umbes 250 miljonit, saab umbes 2800 miljonit ehk 42,5%.

***) Eelarve järele 2.360 miljonit marka ehk 39%.

võrreldes isegi ainult meie naabritega näeme, et meie ametnikkude arv võrdvalt rahva arvule suurem on Läti omast, ning võrdvalt 1,5 kuni 2 korda suurem Leedu omast. Näitlikuks tõenduseks selle kulusumma ebanormaalse suuruse kohta rippuvat ametnikkude arvust võiks tuua võrdlust Soomega, kust mul käsitada 1926./27. aasta eelarve andmed. Sealt näeme, et Soomes on kulusumma ametnikkude palkadeks 36% korrallisest eelarvest ehk 30% kogu eelarvest. Meil aga on see kulu, vaatamata väikesesuhtelise palga peale, 40% korrallisest eelarvest või 35% kogu eelarvest, ettenähtud lisadega aga koguni 42,5% ja 37%. Leedus tuleb 1926. a. eelarve järele 36% ja 29% või 1500 mk. elaniku kohta. Soomes tuleb iga elaniku kohta ametnikkude palkasid 2.750 Emk. Eestis peaaegu sama palju, 2600 Emk., kui arvesse võtta ettenähtud lisatasusid umbes 250 miljoni marga võrra. Muidugi ei või öelda, et sarnased võrdlused täiesti võrduvad oleksid, rippudes tähtsalt kohalikkudest oludest, kuid siiski võib teha ühe järelduse — meil peaks katsuma suhteliselt palkadeks kuluvat summat kui mitte vähendada, siis vähemalt ka mitte tõsta, et selle läbi eelarve kordkorralise suurenemisega palkade suhteline vahekorraldamine väheneks. Meelde tuleb aga, et meie palgad ebanormaalselt madalad, jääb ainukeseks abinõuks selle väljamineku reguleerimiseks ametnikkude arvu vähendamine ning ühtlaselt palkade tõstmine. Selle järelduse eelduseks on muidugi, et meie kulude eelarve ka on jõudnud selle määrani, kust edasi tõstmine meie võimetega ei näi kooskõlas olevat, nagu allpool näeme.

Vaadates nüüd ligemalt, kuidas on läinud möödunud eelarvetes selle väljamineku arenemine, näeme rõõmustavalt läinud nelja aasta võrdluses, algades 1924. a., kindlat sihti selle väljamineku suhteliseks vähendamiseks. 1923. a. tegid ametnikkude palgad 42% korrallisest kuludest, kõik kulud ühes lisatasudega jne. 46%, 1924. a. — 44% ja 46%, 1925. a. eelarve ühes lisadega järele aga ainult 42% ja 40%. Käesoleva eelarve järele on ette nähtud 40,5% ja 38,5%, kuid siia ei ole juurde arvatud palkade tõstmise läbi juurdetulev osa, mis arvesse võttes, et koosseisusid praktiliselt ei vähendata, tõstab suhtelise vahekorraldamine isegi umbes 1/2 võrra kõrgemale, kui läinud aastal. Kui veel meelde tuleb, et ametnikkude pensionid alatasta tõusevad, siis peab kahjuks tegema järelduse, et see suhtelise vähendamise tendents, mis oli 1924. a. ja 1925. a., ei ole tänava eelarve juures suutnud minna enam sama püsivalt, millest vastavad järeldused tulevad teha koosseisude ja palkade küsimuse lahendamisel.

Ka eelarve-komisjon ei ole suutnud siin midagi muuta ega parandada, sest koosseisudes ei tehtud komisjoni poolt praktiliselt nähtavaid muudatusi, kinnitati vaid need vähesed muudatused, mis läinud aasta koosseisudes valitsuse poolt täiendavalt tehti, mis kokkuvõttes suurendavad ametnikkude arvu — ilma sõjaministeeriumita — 19 võrra, ning vähendavad 144 võrra, seega kogu vähenemine 125 võrra, või arvesse võttes läinudaastaseid koosseise, kogu ametnikkude arv vähendatud 2/3 võrra.

Koosseisude muutmine üksikute ministeeriumide kaupa kujunes järgmiseks:

	Vähendus	% arvust
Riigivanem ja kantselei	2	2%
Riigikontroll	2	1,3%
Rahaministeerium	5	0,5%
Siseministeerium	78	4%
Põllutöministeerium	18	0,7%
Teedeministeerium	27	0,4%
Välisministeerium	11	10%
Kohtuministeerium	+13	-1%
Töö-hoolekandeministeerium +3	-1,3%	

Nähtavaid tagajärgi on vaid saavutatud siseministeeriumis vastava ümberorganiseerimise ja eriti keskasutuse lihtsustamise kaudu, luues endise 5 peavalitsuse asemele 3 osakonda, sellega tähtsalt tööd lihtsustades. Sellest peaksid eeskujuga võtma ka teised ministeeriumid, vastava ümberkorraldamise kaudu koosseisude tihendamisele asudes. Ka välisministeeriumis on koosseisudes suuremaid muudatusi ette võetud, eriti välissaatkondades, kus koosseisude kokkutõmbamine on võimaldanud palkasid tõsta — olid ju meie välispalgad üleliiga madalad.

Mis aga puutub koosseisude küsimusesse üldse, siis on arusaadav, et Riigikogu ei suuda ega või eelarve korras nendes suuremaid muudatusi teha, eriti praeguse eelarve arutamise korra juures. Küll aga peaks alla kriipsutama, et Riigikogu ootab valitsuselt tuleviku tarvis järeldusi ülemaltoodud tulemustest, ning riigi väljaminekute vähendamiseks, eriti aga produktiiviteedi tõstmiseks, tõsiselt käsile võtab riigi valitsemiseparaadi kordkorralise ümberkorraldamise, mille eesmärgiks oleks ametiasutuste tihenemine, nende produktiiviteedi tõstmine ja vastavalt palgaolude parandamine.

Kululiikide liikumise juurde tagasi tulles nimetame, et suurt kasvu on näha nelja aasta jooksul riigiasutuste kõrvakuludes — 1) majapidamine, sõidukulud, veokulud, kantseleikulud j.n.e. 7,4% — 10,3% ehk rahaliselt 75%, võrreldes 1926. a. eelarve summat 1923. a. aruandega, 2) erisõjaväe kulud — 9,9% — 12,5% ehk rahaliselt 70%, 3) pension ja hoolekanne 2,0% — 2,6%, rahaliselt 53%, 4) vangide ja eri-

kohtuasutuste kulud 60%, 5) kultuurilised kulud — 30%, 6) raudtee erikulud 20% jne. Näeme, et majapidamise ja riigiasutuste erikulud ühes sõjaväe erikuludega teevad välja õige suure protsendi väljaminekute suurenemisest, kuna kultuurilised kulud ja raudtee erikulud võrreldes vähe kasvavad. Ka siin peitub seega koht, kus võiks ja peaks vähehaaval kokku tõmbama.

Tagasi tulles veel korraliste kulude arenemise juurde üldse ning 1926./27. a. kogusumma juurde, võime siiski täiesti julgelt konstateerida, et ehk küll need väljaminekud näitavad alalist tõusu, mis nelja aasta jooksul on jõudnud 27%-ni, siiski arvesse võttes eriti seda, et 1924. a. võrreldes 1923. a. üksi näitas tervelt 18% tõusu, mis tingitud oli kursi langemisest, saame kahe viimase aasta kohta tõusu kokku ainult 8%, korralistes ja erakorralistes kuludes, kokku ainult 7,5%, mis kindlasti näitab, et meil on tõsiselt selle poole püütud, et eelarve suurenemisele tõket ette teha.

Kuivõrd meie oma eelarvete kasvamisele tõesti oleme suutnud piiri panna, näitab ka võrdlus arenevate naabrite — Läti ja Leeduga. Lätis on näiteks 1926./27. a. brutto-eelarve, võrreldes 1923. a., tervelt 35% tõusnud, Leedu aga tervelt 45%. Soomes on 1926./27. a. eelarve järele kulud kasvanud, võrreldes 1922. a. tegelikkude kuludega, 14% võrra. Seega näeme, et meie oleme suutnud oma eelarve hoida palju stabiilsemana, kui meie naabrid Leedu ja Läti, praktiliselt sama stabiilse kui vana riik Soome.

Samas sihis peame ka edasi sammuma, eriti mitteproduktiivsete kulude alal, mis meil, nagu nägime, kipuvad siiski vähe suuremas vahekorras kasvama, kui produktiivsed, samuti korraliste kulude portsiooni, kui ka mitteproduktiivsete korraliste kulude suurenemise alal.

Enne kui võrrelda meie kulude raskust, vaatame veel lühidalt erakorralisi kulusid ja nende arenemist.

Nagu näeme, kujunevad erakorralised kulud komisjoni ettepanekus lõpulikult, võrreldes valitsuse ettepanekuga:

Erakorral. asutuste kulud	Val. ettepanek.	Kommisj. ettepanek.	± milj.
995.030.200	1.120.051.000		+ 125
Operats. fondid	384.500.000	401.500.000	+ 17
Kokku	1.379.530.200	1.521.551.000	+ 142

Seega tõus 10% võrra. Sellest on aga 72 miljonit toetusi, mis ka enne sees olid, kuid eelarves ei arvestatud. Neid maha arvates 70 miljonit. Tähtsamad: sõjaministeerium — 28 miljonit, maaparandusteks 20 miljonit, kohtuministeerium — 7,3 miljonit, operatsiooni fondi Lääne maak. — 17 miljonit.

Erakorralised kulud on olnud tihti elavaks kõneaineks, mille tõttu ei ole vahest liigne peatuda vähe nende juures, et põhjendada erakordselt summa väljaandmist, mis tervelt 1/5 meie riigi eelarvest välja teeb. Meie eelarve-seaduse järgi kuuluvad erakorraliste kulude hulka: juhuslikud ühekordsed või perioodilised kulud, kapitaal-väljaminekud ehitusteks jne., lühikeseaja võlgade tasumine, laenu riigikassast riiklikkudele ettevõtetele või eraotstarbel. Kui nüüd küsida, kas võime tulevikus loota nendest kuludest lahti saada, siis võib kindlasti öelda, et — ei. Kas võime nende suhtelist vahet vahendada, võrreldes kogu kuludega, ja kas see vahet meil ebanormaalne? Selle küsimise peale vastatakse harilikult, et see võimalik on. Kuid et vastust saada, vaatame, kuidas on meil läinud nende kulude arenemine läinud aastate jooksul.

K u l u d.	1921. a. aruanne		1922. a. aruanne		1923. a. aruanne		1924. a. aruanne		1925. a. eelarve ühes lisaga		1926./27.a.	
	Milj. mk.	%%	Milj. mk.	%%	Milj. mk.	%%	Milj. mk.	%%	Milj. mk.	%%	Milj. mk.	%%
Korralised	4.685	71	4.455	80	4.979	73	5.888	81	6.087	82	6.325	81
Erakorralised	1.022	15	647	12	951	14	746	10	1.039	14	1.120	14
Operatsiooni fondid	894	14	415	8	865	13	639	9	299	4	402	5
									1.338	18		
Erakorralised kokku	1.916	29	1.062	20	1.816	27	1.385	19	1.561	20	1.522	19
									7.425			
Kulud kokku	6.601	100	5.517	100	6.794		7.272		7.756		7.847	

Näeme, et 1921.—1925. a. on eelarve korras ümmarguselt 7,5 miljardit erakorraliste kuludena välja antud, või keskmiselt 1½ miljardit aastas. Protsentuaalselt aga 1921. a. kuni 1923. a. — 25%, sealt peale aga vähenemise tendentsis keskmiselt 19%, millest selgub, et meie reguleerime oma kogu eelarve kulude kasvu peaaesjalikult erakorraliste kulude kokku-

hoidmisega, millejuures kokkutõmbamine on sündinud eriti operatsiooni fondide arvel, mis on langenud 13%-dist 1923. a. kuni 5% 1926./27. a. eelarves. Erakorralised asutuste kulud aga kõiguvad 10—14%-di ümber. Et saada pilti viimaste arenemise suuna kohta, toome võrdluse läinud nelja aasta jooksul.

N i m e t u s.	1923. a.		1924. a.		1925. a.		1926./27. a.	
	Milj.	%	Milj.	%	ühes lisaga		Milj.	%
					Milj.	%		
Riigikogu, Riigivanem, riigikantselei	67	—	4	—	10	—	2	—
					11			
Haridusministeerium	38	4,0	31	4,2	8	0,8	23	2,0
Põllutöministeerium	26	2,7	33	4,4	63	5,4	74	6,6
Hoolekandeministeerium	17	1,8	39	5,2	87	8,0	26	2,3
					93			
Kohtuministeerium	—	—	—	—	5	0,5	8,3	0,8
Siseministeerium	13	—	28	3,8	—	—	1,0	0,1
Teedeministeerium	383	40	253	34	306	30	452	40
					382	33		
Varand. ostmine — põlevkiv. Toetused, tasud — rahaministeerium	—	—	—	—	43	4,2	—	—
	138	14,0	154	21	122	12	181	15,0
	55				162	14		
Riigi võlad	40	—	36	4,9	87	8,4	—	—
Sõjaministeerium	273	28,7	167	22,4	309	29,7	353	32
					303			
Kokku	951	—	746	—	1039	—	1120	—
				ühes lisaga	1157			

Näeme, et meie erakorralistest asutuste kuludest läheb ligi pool teede ja ühendusabinõude korraldamiseks, 1/3 sõjaliseks otstarbeks, 1/7 omavalitsuste toetuseks. Põllutöö arendamiseks on suudetud anda ainult 5—6%, muudeks kultuurilisteks otstarbeks aga koguni vähe. Üldiselt läheb erakorralistest asutuste kuludest umbes 50% kapitaal-investeeringuteks, 30—32% sõjaväe kuludeks, 10—15% omavalitsuste toetuseks, ja 5—10% majanduse tõstmiseks ja kultuuriliseks toetuseks, seega kokku otse produktiivseid kulusid umbes 60% ja kaudselt produktiivseid — 40%, misugune vahetõde kolme viimase aasta jooksul on kasvanud mitteproduktiivsete kulude kasuks sõjaväe kulude arvel. Paistab ka silma erakorraliselt suur kasv teede ja ühendusabinõude alal, mis ühenduses eriti Pärnu-Eidapere kitsa-

rööpalise ehitamisega ja vana tee kordaseadmisega.

Kahjuks peab alla kriipsutama, et muudel majandusaladel riik erakorraliselt õige vähe võib kulutada, vahest peale põllutöö, kuid ka seal on kulutatav summa võrdlemisi väikene.

Selle tõttu ei või oletada, et oleks võimalik ka ligemas tulevikus erakorraliste kulude alal veel suuremaid kärpimisi ette võtta. Küll on soovitatav mitteproduktiivsete muutmine produktiivseteks.

Üle minnes operatsiooni fondide juurde, mida eelarve-komisjon suurendas 17 miljoniga Lääne maakonnale haigemaja ja koolimaja ehitamiseks, vaatame esiteks, misuguseks otstarbeks on meil senni sellel alal eelarve korras raha paigutatud. Esimeseks jaanuariks 1926. a. oli järgmisteks otstarveteks

ja ulatuses fonde: riigi ettevõtetele põhi- ja tegevuskapitaaliks 1.620 miljonit, sellest hariduslikud 22. Põllumajanduse ja asunikkuudele kokku 1.170 miljonit, sellest asunikkuudele 832 miljonit. Ehitusteks: elukorterite ehituslaen 316 miljonit, koolimajade ehituslaen 147 miljonit, kokku 463 miljonit; kalameestele 29 miljonit, laevaehituslaen 3 miljonit, Emajõe sild 9 miljonit, merimeeste kodu laen + vigasatunud sõjameeste maja 5+3=8 miljonit, „Seevaldi“ laen 18 miljonit, „Aeronauti“ laen 5 mil-

jonit. Piirissaare tuleõnnetutele 5 miljonit, Vene-Balti tehasele 80 miljonit, kokku 3.420 miljonit; sellest avatud 3.204, avamata 216.

Näeme, et eelarve korras asutatud fondidest oli 1./I 1926. a. — 47,5% riigi ettevõtetele paigutatud, 34% põllumajandusesse — asunikud otse — 24% — 13% ehitustesse, kokku 95%.

Nelja viimase aasta fondide liikumine näitab aga järgmist pilti:

M i l l e k s:	1923. a.		1924. a.		1925. a.		1926. a.	
	Milj. mrk.	%%	Milj. mrk.	%%	Milj. mrk.	%%	Milj. mrk.	%%
Riigi ettevõtetele	148	20	90	14	73	18	20	5
Hariduslikud	2	—	3	—	5	—	5	—
Asunikkuudele	229	30	275	43	150	37	210	54
Põllumajanduslikud	68	9	78	12	111	27	105	27
Kalamehed	10	1,3	16	2,5	5	1,2	5	—
Ehitusteks	182	24	83	13	18	4,5	32	8
Koolimajadele	36	5	90	14	15	3,7	25	3,8
Muud	85	11	4	—	30	—	—	—
	760	—	639	—	407	—	402	—

Näeme, et ühenduses operatsiooni fondide vähenemisega on käinud nende sihi suhteline muutus.

Asunduse ja põllumajanduse fondid on jäänud arvuliselt pea muutmatuks, näidates protsentuaalselt kasvu 38%-dist kunni 81%-ni. Ehitused on langenud 29%-dist 12%-ni, riigi ettevõtetele mahutatav summa 20%-dist 5%-ni, näidates aga kõikumist.

Et meie võiksime oma majanduslikkudes huvides praeguse krediitipuuduse ja kalliduse juures odavaprotsendilise laenuandmisest operatsiooni fondide kaudu loobuda, on vähe usutat. Vastupidi, peaks katsuma kulude kokkuhoidmisega mitteproduktiivsetel aladel võimalikult odavaprotsendilise laenu küsimust lahendada ka meie teistel tähtsatel majandusaladel, mis kõrget protsenti välja ei kannu, eriti mõnede väike- ja kesktööstuse harudel lattu töötamiseks ning eriti veel laevasõidus, kus odavate protsentidega laenu küsimus tähtsaks eluküsimuseks. Kuid üldiselt peab muidugi seda abinõu tarvitama suurema ettevaatusega, erirõhku pannes laenu peale, mis lähevad üldkasulikuks otstarbeks, teades, et antav laenusumma sisse tuleb ainult maksudest.

Et tihti kuuldavale on tulnud hääli, nagu kulutaksime meie eelarve korras erakorralisteks otstarbeks liiga palju ning nagu võiksid

need kulud ajajooksul ära jääda, siis vaatame, kuidas on nende kuludega mujal maadel. Soomes näiteks on 1925./26. a. eelarve järele erakorralisi kulusid 0,57 miljardit, Smk. 3,41 miljardit kogu kulude juures, seega 17%, Taanis ainult kapitaal-kulusid 1923./24. a. eelarve järele 18%, Norras ainult kapitaal-kulusid 14%, Leedus 1926./27. a. eelarve järele erakorralisi kulusid 21,5%, Lätis 1926./27. a. eelarves 22%. Et meil aga kogu erakorraliste kulude protsent tegi välja 19%, kapitaal-kuludel aga ümmarguselt 13%, siis on vaevalt loota, et meie suudaksime ligemal ajal neid kulusid vähendada, kui tahame üldhuvides meie vastavaid majandusalasid tõsta, sellega meile võimaldades suuremat arenemist saavutada.

Etsaadaveel ülevaadet meie kulude raskuse ning väärtuse kohta, toome lõpuks lühikese ülevaate meie netto-kuludest 1926./27. a. eelarves, mille all mõistame kulusid peale niisuguste, mis lähevad üksikute riiklike ettevõtete teostamiseks, millele sellekohased tulud vastavad. Ainult sarnane võrdlus annab võimaluse tegelikust kulude raskusest ülevaadet saada ning üksikuid kulude rühmi teineteisega võrrelda, samuti kui võrrelda teiste riikide kuludega, eriti kus viimased on kokku võetud netto-eelarve alusel, nagu Lätis ja Skandinaavia riikides. Sarnase võrdluse tar-

vis pöörame ainult nende riikide poole, arvestades meie riigi suurusega ja oludega, mille juures Läti ja Leedu on heaks võrdluseks, kui meiega ühel alusel seisvad. Skandinaavia riigid aga kui arenenud väikeriigid, mis meie teatavas mõttes võivad olla sihiks, kuhu ka meie püüame.

Esitatava eelarve järele on korralised nettokulud 4,3 miljardit, kaasa arvatud ka 113 miljonit lisakulusid haridusministeeriumis, erakorralised 1,4 miljardit. Ühe elaniku kohta tuleb meil korralisi nettokulusid 4000 mk., Leedus 3.000 mk., Lätis 4.150 mk., Soomes 5.000 mk. Ühes erakorralistega aga meil 5.300 mk., Leedus 4.000, Lätis 6.300, Soomes 6.600, Taanis 10.000.—

Näeme, et meie korraliste kohustuste summa on 1.000 mk. rohkem kui Leedus, 150 mk. vähem kui Lätis ja 1000 mk. vähem kui Soomes. Ühes erakorraliste kuludega on sama vahekord.

Kui aga võrrelda netto-kohustusi üksikute tegevusalade kaupa, siis näeme järgmist pilti: Suuremaks väljaminekuks on sõjaministeerium, kus korralised kulud teevad tervelt 36% kogu netto korralistest kuludest, või 34% ühes erakorralistega, või 1.750 mk. elaniku peale, Leedus on vastavad arvud: 1926. a. 31%, 24% — 960 mk., Lätis 1926. a. 34%, 30% — 1.750 mk., Soomes 1926. a. 20%, 22% — 1400 mk., Taanis — 1924. a. 15%, 14% — 1.150 mk., Norras 12%. — Sellega oleme meie protsentuaalselt kui ka üksiku elaniku kohta tulevas kulus siin esimesel kohal, millejuures alla tuleb kriipsutada, et see kulusumma aast-aastalt meil ikka on tõusnud, samuti korraliste kui ka erakorraliste alal, nagu nägime. Et meie aga siin oleme jõudnud kõigist kõige ette, siis peaks tulevikus tõsiselt abinõusid leidma, et see kulusumma väheneks.

Järgmiseks suuruse poolest on rõõmustavalt haridusministeerium. Siin on korralised kulud — kaasa arvates ka 113 miljonit palgalisaks — 16,5%, ühes erakorralistega 13%, ühe elaniku kohta 685 mk.; Leedus on need arvud 20%, 15% — 630 mk., näidates alatasast suurt tõusu, Lätis — 15%, 10% — 630 mk., Soomes 18%, 16% — 1.020 mk., sellele lisaks veel teistele ministeeriumidele alluvate koolide kulud; Taanis — 19%, 17% — 1.380 mk.

Näeme, et protsentuaalselt on meie hariduslikud kulud ees meie naaberriikidest, samuti kui absoluut arvudes, jäädes aga viimases maha Soomest ja Taanist 2—2½ korda, millest aga suur osa ripub palkade vahest. Muidugi tuleb absoluut võrdluse juures veel arvestada kogukondade kuludega, mis aga meil naaberriikidega praegu samas proportsioonis. Sellega võib rõõmustavalt konstateerida, et haridus-

kuludes meie ei ole olnud tagasihoidlikud — tarvis ainult meie haridusaja reaalelule vähe ligemale tuua.

Järgmisena võiks nimetada teedeministeeriumi. Siin annab netto-kulude vaatlus koguni teise pildi, kui harilik brutto-vaatlus. Nettokulude saamiseks võtame maha raudteede ja sadamate kulud, samuti posti-telegraafi kulud. Saame meil 4,3%, 11% — 585, Leedus — 6,3%, 26% — 1.050, Soomes 6,2%, 14% — 900, Lätis 2%, 11% — 700. Näeme, et ka teede peale meil jõudumööda kulutatakse, küll aga vähem, kui meie naabermaadel. Rõõmustavalt on aga see kulusumma meil viimaste aastate jooksul tõusnud.

Põlluministeeriumi netto-kulude saamiseks arvame maha metsade peavalitsuse ja maakorralduse peavalitsuse kulud — jääb järele 76 miljonit korraliste ja 470 miljonit ühes erakorralistega, või 1,8%, 8% — 440 mk. Leedus on need kulud 6,1%, 23% — 920, Lätis 5,9% korralisi, Soomes 4,8%, 4,9% — 320, Taanis 2,9%, 3,1% — 250 mk.

Näeme, et põllumajanduse tõstmiseks kulutame võrreldes naabermaadega vähem, ning koguni vähe korraliste kulude alal, võrreldes Soome ja Taaniga. Ehk küll ka siin iga aastaga on vahekord tõusnud, peaks eriti rõhku panema selle produktiivse kulu suurendamise peale teiste kulude arvel.

Sama seisukord on kaubandus-tööstusministeeriumi alal, kus meie sennises tegevuses riik üldse on jäänud rohkem passiivseks pealtvaatajaks, ilma et mõjuvalt kaasa aidata nende arendamisele, mis näha ka kaubandus-tööstusministeeriumi kokkukuivamisest ning mitmete kaubandusalade üleviimisest teiste ametkondade alla.

Töö-hoolekanne nõuab riigilt 9% ja 7,2% — 380 mk., Lätis 9% ja 5,9% — 375 mk., Soomes 7,9%, 7,2% — 475 mk. Skandinaavias on need kulud märksa suuremad. Need väljaminekud on meil näidanud alatasa tõusu, läinud 4 aasta jooksul korraliste kulude alal 85% võrra. Vastuvõetud pensioni- ja hoolekandeseadused suurendavad neid kulusid veel märksa, nii et uute tegemisel peab olema võimalikult ettevaatlik, et mitte ette jõuda meie võimetest.

Siseministeerium nõuab 9%, 6,7%, mis võrreldes suur kulu ei ole, näidates pealegi nelja aasta jooksul seisu.

Kohtuministeeriumi kulud on 6,7 ja 5,2%, mis võrreldes teiste maadega suureks on tõusnud, näidates pealegi viimasel ajal tõusu. Lätis on 5,2 ja 3,3%, Leedus 5,4 ja 4,3%, Soomes 4,7% ja 3,7%.

Välisministeerium, mis on olnud alaliseks jutuaineks, ehk küll tihti kulude suhtes ülekohtuselt, nõuab 2,3 ja 1,7%, Lätis 2,1% ja

2,8%, Leedus 2,5%, 2,6%, Soomes 1,7% ja 1,3%, Taanis 1,9% ja 1,7%.

Seega ei ole meie kulu võrreldes mitte suurem, kui teistel väikeriikidel, pealegi on siin suudetud läinud nelja aasta jooksul kulusid 9% võrra kokku tõmmata. Jääb vaid soovida, et meie välisesitustes rohkem rõhku pandaks kaubandusliku ala peale.

Riigikontroll nõuab meil 0,8% korralistest, Lätis 0,8%, Leedus 0,70, Skandinaavia maadel aga 0,1—0,2%.

Vähehaaval tuleks ka meie kontroll tingimata ümber korraldada, sest praeguse kontrolli korra juures, kus tihti kõik maksudokumendid ja väga palju tööd dopelt arvil tehakse, ei ole niivõrd kulukas see 33 miljonit, mida rahvas annab kontrolli peale, vaid lisakulud, mis ühenduses ametiasutuste asjaajamise kulude tõstmiseks kontrolli nõudmistele täitmiseks.

Riigikogu nõuab 1,1% ja 0,8%; Lätis 0,9, 1,2%; Leedus 1,0 ja 0,7; Soomes 0,5 ja 0,4; Taanis 0,8%. Näeme, et meie kulud ei ole siin üldiselt suuremad uute riikide omadest. Et meil seadusandluse alal märksa rohkem teha kui vanades riikides, siis ei saa kulu abso-

luutselt suureks pidada — tarvis vaid et ta tõesti produktiivselt kasutataks.

Riigivõlgade tasumine meil 6%, Soomes 14%, Taanis 18%, Norras 23%.

Kokkuvõetult võime netto-kulude kohta nimetada, et kogusumma meil ei ole võrreldes mitte väikene ning edaspidine tõstmine seega vähe soovitav. Küll aga peaks sündima ajajooksul kulude ümberkorraldamine produktiivsete tõstmiseks mitteproduktiivsete arvel.

Üksikasjaliste muudatuste juures ministriumide kaupa mitte peatudes, sest et sellekohased andmed täpselt seletuskirjas leida ning vastavate eelarve-osade arutamisel ette kantakse, peatume veel lühidalt tulude juures, eriti arvesse võttes, et ma ka ühtlasi tulude aruandjaks.

Tulud ripuvad kuludest, ning et viimaseid katta, peaks olema sissetulekuid vastavalt väljaminekutele. Sellest seisukohast läinud aastate kulude-tulude eelarvide vaadates näeme, et algades 1922. aastast riigi tegelikud kulud ja tulud on suudetud tasakaalus hoida pärast 1923. a.

	1922. a.	1923. a.	1924. a.	1925. a. eel- kokkuvõte
Tegelik kulu	5,52 miljardit	6,79 miljardit	7,27 miljardit	7,46 miljardit
„ tulu	7,08 „	7,64 „	7,48 „	7,73 „
	+1,56 miljardit	+0,85 miljardit	+0,21 miljardit	+0,27 miljardit

1926./1927. a. tulude kokkuvõte on:

	Valitsuse ettep.	kommissj.	+ milj.
Korralised	7.195.596.500.—	7.414.753.700.—	+219
Erakorralised	263.601.900.—	268.883.800.—	+ 5
Krediitide ülejääk	300.000.000.—	188.434.000.—	—112
Tagasimaks 25 miljonit.	Kokku . .	7.734.198.400.—	7.847.071.500.— +113

Tulude summad on komisjonis kalkuleeritud võrdlemisi õige täpselt, sellejuures eeldades, et meie majanduslik tegevus ei saa vähem olema kui läinud aastal.

Teisest küljest peab konstateerima, et tulud katavad täielikult kulusid ning eelarve täitmine niisuguses ulatuses on täiesti võimalik, kui meie tegevuses mõnda erilist vapustust ei tule. Siiski peab lisakulude ja -eelarvete peale mõtlemisel silmas pidama sarnast täpset tulude kalkuleerimist, mille juures suuremaid lisatulusid ette pole näha. Sellega tuleks ka lisakulude tegemises olla koguni ettevaatlik, kuna neid võib katta peajasjalikult ainult eelarves lubatud kulude kokkühoidmise kaudu, eriti muidugi erakorraliste, see on produktiivsete kulude arvel, või välislaenu vastava osa mittetasumise arvel.

Läheme nüüd tulude üksikute liikide juurde:

Otsekohestest maksudest on loodetud saada 706 miljonit, mis 16 miljonit rohkem, kui 1925. a. tegelikult saadud, kuid 37 miljonit suurem kui 1925. a. eelarve ette näeb. Võib kindlasti öelda, et see summa on kalkuleeritud kunni võimaliku piirini, mida tõendavad vaatlused eelmiste aastate sissetulekute kohta, mis olid: 1922. a. 716 miljonit, 1923. a. — 710 miljonit, 1924. a. 692 miljonit, 1925. a. — 690 miljonit, sellega järjekindlalt vähenenud. Praegune suurenemine on ette nähtud peajasjalikult tulumaksu arvel, kuna 1925. a. see oli eelarves liiga väikene kalkuleeritud, sest et teada ei olnud uue tulumaksu normide mõju tulusummade peale. Nagu 1925. a. kokkuvõte näitab, on seaduse mõjul maksjate arv langenud 206.000 pealt 100.000 peale,

kuid kogu tulumaksu summa on tõusnud 354 miljonist margast 409 miljonini — ühes omavalitsuse osaga — sellejuures linna kodanikkude peale langeva maksu protsent langenud 74%-dist 66%-ni, valdades aga tõusnud 22%-dist 30%-ni, — peale selle alevid — ühe maksja peale tulev keskmine summa on linnades tõusnud 3.244 mk. pealt 8.800 mk. ja maal 684 mk. — 1.810 margani.

Ärimaksu alal on loodetud saada 307 miljonit, mis kalkuleeritud ka äärmise piirini, kuna 1925. a. eelkukkuvõtete järgi on saadud ainult 292 miljonit, 1924. a. 308 miljonit, 1923. a. 314 miljonit, sellega ka selle tulu järjekindel vähenemine, mis tingitud peasjalikult äride ja ettevõtete raskest seisukorrast, mis ennast teiselt poolt väljendab ka rohketes maksujõuetuks jäämistes ning protesteeritud vekslite ebanormaalselt suures arvus, mis oli läinud aastal üle 1 miljardi mk.

Muud otsekoheised maksud — maa- ja hoonete-, kapitaali protsendid, kinnistus-, pärandusmaksud teevad välja kokku 125 miljonit, 1925. a. oli tegelikult 124 miljonit, 1924. a. 111 miljonit. Seega näitavad need tulud vähest tõusu, nii on eelarves samuti kalkuleeritud kunni viimase piirini.

Otsekoheste maksude hulka loeme veel tempelmaksud ja lõivud, kuna ju nendest suurem osa otsekoheste lõivudena sisse tulevad varanduste üleminekul või äritegemisel. Nendest loodetakse saada 395 miljonit, kuna 1925. a. saadi 392, 1924. a. 372 miljonit.

Kukkuvõttes oleks meil otsekohest maksu Mk. 1.102.000.000.—

On tihti vaieldud ja nõutud, et meie maksupoliitika peaks rohkem rõhku panema otsekoheste maksude peale kaudsete maksude kulul. Kuid ei tohi unustada, et vahekorid otsekoheste ja kaudsete maksude vahel tähtsalt ripub rahva jõukusest ning majanduslikust seisukorrast. Otsekoheine maks ei tohiks muutuda ka normaal tulude, veel rohkem põhivaranduste konfiskeerimiseks, mis võib juhtuda kas liig suurte maksunormide, või maksu määramise tõttu mitte tegelikust, vaid miskist fiktiiv tulust, või isegi maksu määramisel ettevõtetele rippumata sellest, kas tulu on või ei ole, nagu seda lubavad meie praegused maksuseadused, samuti riigi kui ka omavalitsuste maksude tarvis. Veel ebaõigem on maksuvõtmine ühe ja sama tulu pealt mitmekordselt, mis ei luba saada ülevaadet tegeliku tulu maksustamisest ning terve maksu määramise protseduuri teeb liiga keeruliseks ja kulukaks.

Ei tahaks uskuda, et meie praeguse majandusliku seisukorra juures võimalik oleks, ilma et sellest majanduslikule arenemisele kahju ei

tuleks, otsekoheheid maksusid veelgi suurendada. Küll aga on hädatarvilik maksuseaduste ümberkorraldamine vastavalt eelpooltoodud põhimõtetele, vanade lapituid seaduste asemele luues uut ajakohast ja meie olude kohast, mida meil on küll lubatud mitme aasta jooksul, kuid senni Riigikogule esitamata, vaatamata, et läinud aasta eelarve arutamisel vastav soovivaalduks vastu võeti.

Üle minnes kaudsete maksude juurde näeme, et tollid ja aktsiisid teevad välja ühes ülejäägiga piirituse monopoolist arvestatud bruto 3.089.000.000 mk., see on käesoleval aastal, läinud aastal võeti sisse 3.121.000.000 mk. Kui läheme netto-tulule üle, siis näeme, et käesoleval aastal teeb see summa kokku välja 2.789.000.000 ja läinud aastal 2.719.000.000. See vahe on tingitud nimelt sellest, et läinud aastal olid piirituse erikulud umbes 100 miljoni marga võrra suuremad kui käesoleval aastal. Tollid on kalkuleeritud käesoleval aastal 1.530.000.000 peale, läinud aastal sisse tulnud 1.571.000.000, aktsiisid käesoleval aastal 499.000.000, läinud aastal 488.000.000. Nii näeme, et kaudsed maksud näitavad kordkorralist tõusu kogusummas kolme viimase aasta jooksul 10%. Tollide sissetulek tõuseb muidugi järjekindlalt ühes sisseveo kasvamisega, mis ka kordkorralist tõuseb. Sissetulek tollidest on meil suuremaks kaudseks maksuks, seega ka raskema koormana rahva peal. Kuid ei tohi unustada, et tollide tähendus ei seisa ainult fiskaal huvides, vaid nendel on suur tähendus ka vastavate majandusalade tegevuse võimaldamiseks kaitsetollide näol. Kui meie sellega tollisid liiga alandaksime, siis võiks küll rahvas esialgu odavamalt välismaa kaupa saada, kuid tal ei oleks seda raha või valuutat, mida võib saada ainult produtseeriva töö kaudu tööstuses või põllumajanduses. Tõsi, et meie kaitsetollid praegu väga mitmetel aladel on kõrgemad harilikust kaitsetolli normist. Kuid teisest küljest on muudel aladel tollid jälle vähemad, nii et keskmine maksuprotsent kogu sisseveetava väärtuse pealt võrdlemisi suur ei ole. Läinud aasta sissevedu arvesse võttes tegi tolliraha 15%, või ühes väljaveo tollirahaga 16%. Lätis oli see protsent 1924. a. 16,5%, Leedus 1924. a. 17%, Soomes 1925./26. a. 19%. Siit näeme, et keskmiselt ei ole tollide kaudu sissevõetav maks meil suurem naabrinaadest.

Aktsiiside juurde üle minnes näeme tõusu läinud aastal 100 miljoni võrra tubakaaktsiisi arvel, nii et tulu aktsiisist juba $\frac{1}{2}$ miljardini tõuseb või $\frac{1}{3}$ tollide sissetulekust, missugune vahekorid mujal maades väga kõigub.

Eelarve-komisjon leidis võimaliku olevat, arvesse võttes läinud aasta tulusid ja normaalset kasvu, suurendada tollisid 50 miljoni ja aktsiisi 15 miljoni võrra, peale selle tulu piirituse monopolist 72 miljoni võrra, kuna otsekohesed maksud muutumatult vastu võeti.

Kokku võttes otsekohesid ja kaudseid maksusid saame järgmise võrdleva pildi maksude kaudu rahva peal lasuvast koormast, võrreldes teiste riikidega: Eestis tuleb 1926. a. otsekohesid maksusid ühe elaniku kohta 1.000 marka, kaudseid maksusid — 2.500 marka, kokku 3.500 marka. Lätis jällegi 1926. a. otsekohesid maksusid ühe elaniku kohta 725 marka, kaudseid maksusid — 4.000 marka, kokku 4.725 marka. Leedus otsekohesid maksusid ühe elaniku kohta 720, kaudseid maksusid — 1.780, kokku 2.500 marka, Soomes otsekohesid maksusid ühe elaniku kohta 1.450, kaudseid maksusid 3.550, kokku 5.000. Taanis otsekohesid maksusid ühe elaniku kohta 3.550, kaudseid — 3.500, kokku 7.050.

Seega ei ole meie otsekohesed maksud mitte väikesed, samuti kui ka kõik maksud kokku, võrreldes meie jõukust teiste riikidega.

Järgmine tulu on riigi ettevõtetest.

Meie riigis on riigi ettevõtteid võrdlemisi rohkem, kui teistes Öhtu-Euroopa riikides. Metsad, maad, raudteed, sadamad, post-telegraaf, põlevkivi-, turba-, trükitööstused, tehased, laevad jne. Kõigis nendes varandustes ja ettevõtetes oleva kapitaali väärtus on võrdlemisi õige suur, tehes umbes 30—40% tervest rahvamajanduse väärtusest, missugune vaherkord teistes Öhtu-Euroopa riikides koguni teine. Sellest on arusaadav, et riigi ettevõtteid tervele meie majandusele ja arenemisele oma pitseri peale panevad. On ka arusaadav, et need ettevõtteid peaksid olema sissetulekuallikaks, et rahva maksukoormat vähendada.

Vaadates aga ligemalt riigi ettevõtete tulusid, näeme 1926./1927. a. eelarves järgmist pilti.

Nähtavat tulu annavad riigile ainult maad, metsad, Eesti pank ja post-telegraaf, kuna muud ettevõtteid praktiliselt kokkuvõetult otsuga kokku tulevad.

Riigi kapitaalid annavad tulusid 89,5 miljoni, kushulgas osa fondide protsendid ja tagasimaks. Selle hulgas ka riigikassa protsendid 35 miljoni, või ilma selleta tulusid umbes 50 miljoni, mis ei ole suur summa, arvesse võttes, et fonde ja laene väljas umbes 3,4 miljardit, sellest 1,8 miljardit eraisikutel. Siin olgu veel tähendatud, et viimaste fondide seaduste järgi fondide sissetulekud protsentide kujul enam eelarvest läbi ei käi, mis igatahes

riigi sissetulekute ülevaate saamist raskendab ning vähemalt vormiliselt läbi eelarve peaks minema.

Riigi maad, hooned ja metsad annavad brutto-tulu komisjoni suurendusega ümmarguselt 1 miljardi. Sellest tuleb aga maha arvata 270 miljonit metsade peavalitsuse ja maakorralduse peavalitsuse kulusid — seega jääb netto-tulu 730 miljonit, millejuures metsade kasutamise alal 430 miljonit, millele juurde lisades riigi metsatööstuse kasusid 70 miljonit, saame metsadest netto-kasu 500 miljonit. Sellejuures olgu aga nimetatud, et sarnane suur tulu võimalik on selle tõttu, et metsa maha võetakse rohkem, kui keskmine aastane raielank, ning teiseks kulutatakse meil metsa korraldamise peale veel võrdlemisi koguni vähe. Nagu komisjonile esitatud andmetest veel selgus, ei ole meie metsamajanduses senni mitte küllalt ettevaatlikult ja sihikindlalt talitatud — on müüdud tihti üle normi, ei ole asunikkudele kohtade andmisel arvestatud vana metsa tuulekaitse eest, ei ole küllalt hoolitsetud metsa juurde-soetamise ja kultiveerimise eest. Olgu veel nimetatud, et metsa antakse asunikkudele odavam hinnaga, mis riigile aastas vähem sissetulekuid on andnud umbes 50—70 miljonit.

Komisjon suurendas sissetulekut metsast 36 miljoni võrra, mis aga täielikult ripub metsa müügi konjunktuurist. Praeguse konjunktuuri juures seda sissetulekut loota ei ole.

Olgu veel nimetatud, et metsakasutuse alal eeloleva aasta eelarves on ette nähtud suur murrang, mis selles seisab, et tervelt $\frac{1}{3}$ müügist on kavatsatud riiklikule metsatööstusele, kuna see läinud aastal oli $\frac{1}{6}$ ja ennemalt veelgi vähem. Sennised esitatud aruanded näitavad küll, et riikliku metsatööstuse kaudu riigi sissetulek umbes sama suur, kui eraettevõtjatele müües, kuid siiski peab siin soovutama suuremat ettevaatust.

Võrdluseks nimetan, et Lätis 1926. a. eelarve järele annab korraline raielank tulusid netto 650 miljonit ja ühes erakorralisega 940 miljonit, mis ka näidata tahaks, et meie raielank 500 miljonit netto-tulude sissetegemiseks üle normi tahab olla.

Kasulikkude riigi ettevõtete hulka kuulub ka Eesti pank, kellel käsitada peale 462 miljoni põhi- ja tagavara kapitaali veel riigikassa tagavarad ja rahamärgid, mis ulatavad $4\frac{1}{2}$ miljardini. See ettevõte annab kõiki mahaarvamisi tehes riigile 148 miljonit puhaskasu.

Samuti on õige kasulikuks ettevõtteks post, telegraaf ja telefon, mis annab 291 miljonit netto-kulude juures, ilma kapitaali protsendita ja amortisatsioonita tervelt 146 miljonit puhaskasu. Sellejuures pole meil

posti ja telegraafi maks kõrgem, kui mujal. Telefon aga tundub meie oludes kallina. Kuid et tulusid tarvis, ei võtnud komisjon siin vähendusi ette.

Riigi raudteed on senni, peale 1922. a. kahjuga töötanud, mis ennast näitas 1923. ja 1924. a. isegi korralistes kuludes, rääkimata erakorralistest. Läänud 1925. a. aga ilmus korralistes kuludes isegi ülejääk umbes 70 miljonit, kuid erakorralisi kulusid arvesse võttes puudujääk umbes 70 miljonit. 1926./27. a. eelarve järgi, kus komisjon ka tulusid 25 miljoni marga võrra suurendas, on mõlema raudtee ülejääk korraliste kulude alal ette nähtud 72 miljonit. Erakorralisi kulusid on ette nähtud 163 miljonit ja peale selle veel 224 miljonit uute teede peale või kapitaalehitusteks. Ehk küll viimase kahe aasta jooksul raudtee sisetulekud ja ülejääk paranenud, peab tõsiselt selle poole püüdma, et raudtee tulusid suurendada, sest et senni saadav ja eelarves ettenähtud kasu, mis küll palkade reguleerimisega kaduda võib, liiga väike. Soomes näiteks loodetakse raudteedest 1926. a. 1 miljard Emk. netto-ülejääki. Et meie raudteede tulukuse vähesuse põhjus seisab koguni väikeses eksploateerimise koeffitsiendis, mis ainult ajajooksul paraneb liikumise suurenemisega, siis peaks vähendama eksploatatsiooni kulusid ning tarbekorral ka mõnda tariifi vähe tõstma, et võimalus oleks saavutada sisetulekut ning selle arvel uusi teesid ehitada, nagu tehakse Soomes. Peab ka mitte unustama, et $\frac{1}{3}$ meie riigi ametnikkudest on raudteel, nii et iga palgakõrgendus tähendaks õige suurt väljaminekute kasvu, mis nõuab vastavaid tulusid. Raudteede juures ei saa unustada seda asjaolu, et meil senni ikkagi välja töötamata kindel teedehitamise kava pikema aja peale, millest järeldub Pärnu-Eidapere moodi teede ehitamine. 1925. a. eelarve esitises on küll toodud tolleaegse valitsuse kava, kus ette oli nähtud esimeses järjekorras Valk-Tõrva-Halliste jne. tee. Kuid kuidas praegune seisukord — on teadmata. Peaks tõsiselt mõtlema raudtee tegevuse netto-eelarve peale üleviimise peale ning üldse raudteevalitsusele rohkem kaubandusliku iseloomu andma.

Riigi sadamad ja meriteed annavad 1926./27. a. korraliste kulude alal ümmarguselt 40 miljonit puudujääki. Kui meie aga siit tarvilikud administratiiv kulud meriasjanduse alal maha võtame, siis väheneb midugi puudujääk. Sadamad ise ei anna sugugi puudujääki, vaid see on tingitud sellest, et meie peame korraldama teid ka teistesse riikidesse ja meie sadamatest möödasoitvatele laevadele, nii et siin tegemist normaal näh-

tusega. Kuid ühte ei või siin alla kriipsutamata jätta, see on meie sadamate ja meriteede korrahoidmist ja valitsemist on tingimata tarvis ratsionaalsemaks ja lihtsamaks muuta, mis võimaldab praegu selleks väljaantava summa abil palju rohkem produktiivset tööd ära teha. Ka tahaksid kiires korras korraldust meie rannasadamad ja siseveeteed, milleks tarvis kindel kava. Siis tõuseb ka läbikäimine ning olevate sisseseadete intensiivsem kasutamine, mis ka suuremaid sisetulekuid järeldab.

Muud riigi ettevõtted — põlevkivitööstus, turbatööstus, sadamatehased, laevasõidumet, trükikoda ja mõned vähemad annavad ainult 31 miljonit kasu kokku, kuna sinna mahutatud kapitaal on üle 1 miljardi ning need ettevõtted ei anna riigile muid sisetulekuid, näiteks maksude näol. Pealegi ei ole mitmes ettevõttes, nagu turbatööstus, laevasõidumet jne. kalkuleeritud amortisatsiooni ja kahjusid. Neid arvesse võttes tuleks niimoodi välja, et äriliselt ei anna terve see grupp ettevõtteid riigikassale ainustki penni kasu. Nendest ettevõtetest on kasu mõttes reaalsel põlevkivitööstus, mis loomuliku amortisatsiooni juures annab 10 miljonit kasu. Erakorraliselt madalate süte hindade tõttu on aga vahe põlevkivi kui kütte ja süte vahel õige väikeseks jäänud, eriti kui kaugemale vedu, nii et siin kasu võib väheneda, eriti kui meie palgad tõusevad. Õli produktsioon ei ole veel jõudnud katse ajajärgust välja ning praeguse produktsiooni tempo juures tuleb omal hind kaunis kõrge, nii et väljaspool turuvõitmine raske. Riigi turbatööstus ei ole suutnud läinud kahe aasta jooksul oma sisseseadete amortisatsiooniks midagi arvesse võtta, rääkimata ülejäägist, mis tähendab võrdlemisi suure kahjuga töötamist. Siiski on suudetud elektrivoolu andmist tervel liinil ja Nõmme trammil korraldada, mis ka teatud edusamm. Kuid vaevalt on loota, et praeguse seisukorra juures turbaküte meil ennast ligemal ajal suudaks renteerida, milleks siis vähemalt peab produktsiooni kõige ratsionaalsemalt korraldama, kuna praegu kulud veel liiga suureks lähevad. Riigi sadamatehased näitavad umbes 1 milj. puhaskasu, mis nende umbes 250-miljonilise kapitaali juures ning vanu materjaale tarvitades suur tulu ei ole. Riigi laevasõidumet annab riigile viimastel aastatel õige suuri kahjusid, nii et kui see ettevõtte omad võlad tasub, siis ta ka varsti kõigist varandustest ilma. Igatahes peaks siin kiires korras otsusele tulema, et riigil ei ole otstarbekohane ajada laevaäri, millele vastavalt tuleks likvideerida see hulk laevu, mis omal ajal riigi omanduseks said, ning millest suurem osa on

muutunud kõlbmatuteks, sellega riigi eelarvet korrashoidmise kulude arvel koormates. Riigi trükikoja tulused tõstis komisjon 2 milj. mk. peale, kuna põhikiri ette näeb, et algades 1926. a. peab 2% riigile tagasi maksma.

Riigi varanduste realiseerimisest ja teistest sarnastest tuludest on sissetulekuid suurendatud 10 milj. mk. võrra — 57 miljonit, kushulgas 50 miljonit on varanduste müük, mis õieti erakorraliste tulude hulka kuuluks. Veel segatulused arvesse võttes saame kokkuvõttes netto sissetulekud riigi ettevõtetest ja varandustest: ettevõtted — 1.288 milj. mk., varandused — 57 milj. mk., segatulud — 62 milj. mk., kokku 1.407 milj. mk. Netto korraliste tuludele juurde lisades veel 188 miljonit krediitide ülejääki, missugust summat komisjon reaaltulude suurendamise kaudu vähendas 112 milj. mk. võrra, samuti 269 milj. erakorralisi, sellest 240 milj. välislaenu, saame kogusummas korralised netto-tulud 5.731.000.000 või iga elaniku kohta 5.300 marka.

Kui võrrelda meie netto-tulu summasid teiste riikide omadega, siis näeme, et netto-tulud oleksid otsekoheste maksude alal meil — 19%, Lätis 12%, Soomes 22%; kaudsete maksude alal meil — 49%, Lätis — 63%, Soomes — 54%, Norras — 45% ja Taanis — 35%; riigi ettevõtete ja varanduste alal meil — 24%, Lätis — 21%, Soomes — 21%.

Näeme, et netto-tulud katavad täielikult korralised ja erakorralised netto-kulud, mille juures ainult 240-miljoniline välisvõlg on kohustuste juurdekasvuks. Antud ülevaatest näeme samuti, et üksikute tulude arenemine on läinud meil normaal teed, arvesse võttes meie võimeid ja võrreldes teiste riikidega.

Tulude summa on tõusnud aga nähtavasti meie võimete piirini ning edaspidised tõstmised on võimalikud ainult paralleelselt rahva jõukuse kasvamisega, mis omakorda on ärripuv meie produktiooni kasvamisest.

Härra rahaminister andis omas kõnes õige ülevaatliku pildi meie majanduse arenemisest ja praegusest seisukorrast, otsusele tulles, et meie praeguseks elulisemaks probleemiks riigi ülesehitamisel on meie majandusliku tegevuse tõstmine. Et seda tõde veel kord alla kriipsutada ning meie riigitegelastele ja rahvale südame peale panna, selleks toon kõigeviimaste statistika keskbüroo andmete järele meie produktiooni väärtuse ja selle kasvu läinud 3 aasta jooksul. Kokkuvõttest näeme, et netto-toodangud arenesid järgmiselt: 1922., 1923. ja 1924. a. põllumajandus ja suurtööstus kokku 21,0, 22,8 ja 25,5 miljardit marka. Nii näeme produktiooni kasvu markades arvestatult 21% võrra kolme aasta

jooksul. Kui meie aga arvesse võtaksime veel rahaväärtuse langemist, või hindade tõusu, siis näeksime, et see protsent tegelikult produtsioneeritud saaduste tarvis veel väiksem oleks. Ei eksi vist palju, kui nimetame, et keskmine tegeliku produktiooni kasvamine viimastel aastatel on olnud midagi 3—5% ümber, vähemalt mitte üle selle.

Üldiselt aga võib konstateerida, et meie produktioon on tõusnud Eesti markades peaaegu mitte vähemas proportsioonis, kui eelarve on kasvanud. Et aga meie riigi kulud meid praegu juba küllalt rõhuvad, ning et kulude tõus on läinud mitte vähemas proportsioonis, siis võiks koormat kergendada ainult kulude kasvamise tempo vähendamisega, mida tulevikus tarvis silmas pidada. Kui aga võrrelda meie produktiooni teiste maadega, siis näeme, et see alles koguni madal on. Mul on kasutada Taani andmed 1923. aastast, kust näeme, et Taani produktioon on ühe elaniku kohta väärtuse järele 2—2½ korda rohkem kui meil. Umbes sama vahekord on ka teiste Skandinaavia riikidega. Silma paistab veel eriti võrreldes Taaniga madal põllumajanduse produktiooni väärtus, mis Taanis umbes 8 korda suurem kui meil, kuna külvipind ainult kolm korda — või aasaheina kaasa arvates kaks korda — suurem. Et suuremat produktiooni saavutada, peab ratsionaalsem põhimõte kõigist tegevusaladest läbi minema, olgu see siis põllutöö või tööstuse alal. Produktiooni tõstmine peab olema seega meie juhtnööriks majandusliku tegevuse alal. Selleks peame ühemeelselt rakendama oma jõu, teades et see ei sünni mõne nõiakepi abil, ning mõne üksiku kihi toetusel, vaid kord-korralt, visa ja sihikindla töö läbi igaüks omal alal.

Nagu nägime oleme oma eelarve suutnud juba mõnegi viimase aasta jooksul, samuti ka esitatavas eelarves, tasakaalu viia, puudujäägita töötada, ühtlasi ka eelarve kasvamisele teatavat piiri panna, missuguses sihis vankumata peame edasi minema, riigi valitsemises ratsionaalsuse põhimõtet rohkem ja rohkem maksma pannes, mis võimaldab sama kulude juures sisuliselt rohkem ära teha.

Samuti oleme jõudnud oma väliskaubanduse bilansi tasakaalu viia ning maksubilansi isegi aktiivseks muuta.

Nendel välistel raamidil peame siis kõik oma jõu koondama majandusliku produktiivteidi tõstmise peale, teades, et selle kaudu suudame saavutada omale paremaid elamise võimalusi ning kindlustada jäädavalt riigi iseseisvust.

Lõpuks pean tähendama, et ühes eelarvega on esitatud ka sooviavaldused, mis sele-

tuskirjas ära toodud ja mis meie arutamiskorra järele tulevad kõige viimastena arutamisele.

Mis puutub koosseisudesse, siis ei ole koosseisusid praeguse esitamise juures täies ulatuses ära toodud, vaid on toodud ainult muudatused koosseisudes, kuna üldiselt jäävad maksma need koosseisud, mis 1925. aasta eelarve juurde lisatud. (A. Jõeäär, stp: Kuidas on lugu siseministeeriumi koosseisudega.) Need on ka siin toodud.

Juhataja **M. Juhkam**: Kuna Riigikogu kaks tundi töötanud on, kuulutan veerand-tunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.00.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.40 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal sekretäär **J. Holberg**.

Juhataja **A. Jürman**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

K. Kornel (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Eelarve II lugemisel pealkirja juures sõna võttes tahaksin ma lühidalt peatuda mõne üksiku küsimuse juures. Härra aruandja ütles sissejuhatavas osas muuseas järgmist: esitatud eelarve kannab eelarve-komisjoni alamkomisjonide pitserit. Selle tõenduseks tõi ta ette ka arvud, kust meie nägime, et eelarve alamkomisjoni koosseis on kõikunud 6—11 liikme vahel. See tähendab, et on komisjone olnud, mis kunni kaks korda vähemad kui teised eelarve alamkomisjonid. Kuna praeguse eelarve arutamise korra järgi alamkomisjonide töö otsustandev tähendus, siis peaks ilma pikema jututa selge olema, et sarnase eelarve arutamise korra juures meie kunagi ühtlust kätte ei saa, ja sellepärast oli ka väga arusaadav, kui härra aruandja seadis üles küsimuse, missugune õieti peaks tulevikus eelarve-komisjon olema, see tähendab see komisjon, kes võiks oma tööna esitada igas osas täiesti ühtlase eelarve. Aruandja pooldas arvamist, et see komisjon peaks palju vähem olema, et eelarve-komisjoni liikmete arv ei tohiks tõusta üle 30. Samuti tähendas härra aruandja, et see komisjon peaks olema rahaasjanduse komisjon täiendatud kujul. Põhjenduseks tõi ta ette, et rahaasjanduse komisjon on see, kes arutab lisaelarveid, kes kaalub kõiki majanduslikke küsimusi, ja sellepärast see komisjon kogu

oma juhatusega peaks kuuluma eelarve-komisjoni sisse. Ühes asjas olen mina härra aruandjaga ühel nõul ja nimelt, et eelarve-komisjon võiks vähem olla. Seda olen ma juba kaks aastat enne toonitanud ja toonitan ka nüüd. Olen julgenud esineda isegi 20-liikmelise eelarve-komisjoniga. See arv on küll väikene — 2½ korda väiksem kui praegune arv, kuid meie näeme, et vähene arv iseenesest ei ole nii hädasohtlik. 20-liikmeline eelarve-komisjon sünnitab kogu meie rahvaesitusest ühe viiendiku, kuid meie teame rahvaesitust, kus eelarve-komisjoni liikmete arv rahvaesituse arvust ühe kümnendiku välja teeb. Järelikult ei tarvitse see arv väike olla. Ühes asjas ei saa ma härra aruandjaga nõus olla — ma arvan, et ma seda mitte üksi ei ole, vaid mul on kahtlemata hiilgavate nimedega eelkäijaid olnud, kes samasugust seisukohta pooldavad ja nimelt, et see hea ei ole, kui ühe rahvaesituse eelarve-komisjon on ühtlasi ka rahaasjanduse komisjon. Põhjuseks oleks see, et ei ole hea, kui kõik majanduslikud küsimused antakse ühe komisjoni kätte, kes pealegi väikearvuline on. Sellega võetaks võimalus suuremalt osalt rahvaesitusest majanduslike küsimustest osa võtta, kuna minu arvamise järgi peaks igas parlamendis rahvaesitusel suuremal määral võimalus olema just majanduslike küsimuste arutamisest osa võtta, kui see rahvaesitus tahab oma ülesannete kõrgusel seista.

Peale selle oleks halb külg veel selles, et see komisjon, kuhu koondataks kõik majandusküsimused, omandaks õige suure kaalu. Suured eelarve-teoreetikud toovad halva küljena seda ette, rahaminister püüaks selle komisjoniga hästi läbi saada ja võib olla ka üksikute komisjoni liikmete peale mõju avaldada. Sellepärast näeme, et seal, kus väikene eelarve-komisjon olemas, teised majanduslikud küsimused jaotatakse mitme — kahe kunni kolme komisjoni vahel ära. Sarnase korra juures leitakse mõeldav olevat väikearvuline eelarve-komisjon. Arvan, et ka meie ei peaks selles asjas Ameerikat üles leidma, vaid just Ameerikat eeskujuks võtma, kus need küsimused kolme komisjoni vahel ära jaotatud. Selle korra juures tuleb silmas pidada ühte asja: kui eelarve-komisjon väikearvuline loodud, siis peaks katsutama veel üks asi läbi viia ja nimelt, et seda komisjoni katsutaks aruandjate kaudu ühendusse viia eelarvega juba tema kokkuseadmise staadiumis. See kord oli meil juba Asutava Kogu päevil maksev, kus üksikute ministeeriumide aruandjad kutsuti rahaministeeriumi eelarve-komisjoni, siis kui rahaministeeriumi esitaja eelarvesse punase pliitsiga muudatusi tegi.

Rahaasjanduse komisjoni — ta oli ka eelarve-komisjoniks — esitaja ei võtnud komisjonist osa sõnaõigusega, vaid kuulas ainult pealt. Ta oli täiesti passiivne ja võis ainult küsimusi ette panna. Selle hea külg oli see, et kui vastav eelarve rahaasjanduse komisjoni tuli, siis oli aruandja eelarvega täiesti kursis ning selle tõttu läks eelarvesse süvenemine õige ruttu. Seda külge olen mina kaalunud ja soovitan komisjoni luua niisugusel kujul. See võib tekitada vastuvaidlusi valitsuse poolt. Kui see küsimus eelarve-seaduse arutamise juures mööda minnes päevakorda tõusis, siis oli just rahaministeeriumi esitaja see, kes ütles, et kõik oleks ju mõeldav, kuid see ühendusesse viimine paistab küsitav olevat. See on küll tulevikumuusika, kuid mina isiklikult arvan, et järgnev Riigikogu peaks omale eelarve-komisjoni valima, mis oma liikmete arvu poolest palju vähem on, kuid tema ei tohiks rahaasjanduse komisjon tema täies koosseisus olla.

Siis nimetas härra aruandja veel üht puudust või üht tühja kohta eelarve-seaduses; nimelt puuduvat see osa, mis käsitab eelarve arutamise korda Riigikogus. Mina olin omal ajal eelarve-seaduse aruandjaks. Üldkomisjon kaalus selle küsimuse küll põhjalikult läbi, kuid jättis õige ühemeelselt selle osa riigi eelarve-seadusest välja. See kord sarnasel kujul, nagu esitatud oli Vabariigi Valitsuse poolt, oli täiesti riigi ja rahva esituse eelarve-õiguste kitsendamise katse, ja selle õiguse kaitseks tuli üldkomisjonil välja astuda, jättes vastavad paragrahvid seadusest välja. Kui võtame põhiseaduse paragrahvi, mis räägib rahvaesituse eelarve-õigustest, siis seal on selgesti öeldud, et eelarve määrab rahvaesitus. (J. Holberg põl: Ei määra, vaid kinnitab.) Teie, härra sekretäär, ei ole nähtavasti põhiseadust hästi lugenud. Lugege läbi § 52., siis leiata sealt, et on öeldud — määrab. Kui meil järelvalve seadusandluse seaduslikkuse järele oleks olnud Riigikohtu käes, ja Riigikogu kõnealolevad paragrahvid seadusesse üles võtaks, siis jätaks Riigikohus, minu arvates — kuigi siin arvamisest vahest lahku võivad minna, kuid kahtlemata leiduks ka neid, kes minu arvamisega ühineksid, — eelarve-seaduse, kui põhiseadusega vastolus oleva, välja kuulutamata. Üldkomisjoni rõhuv enamus leidis, et eelarve arutamise korra äramääramine Riigikogus kuulub täiesti Riigikogu kodukorda, ja oli sel arvamisel, et iga Riigikogu võib ainult oma õigusi eelarve arutamisel kitsendada, mitte aga teisele Riigikogule selles asjas päitseid pähe panna. Ja sellepärast jäi see osa eelarve-seadusest välja. Nüüd aga huvitaval kombel oli just valitsus see, kes

algatas Riigikogu kodukorra muutmist ja parandamist. See on esimene niisugune juhtumine meie parlamendi ajaloos. Vabariigi Valitsus esitas kodukorra muutmiseks samasugused paragrahvid, mis olid kavatsatud eelarve-seaduse jaoks. Need paragrahvid läksid kodukorra komisjoni, millest küllalisenä osa võtsin. Mina vaidlesin nendele vastu, ja siis võeti need paragrahvid sarnasel kujul vastu, nagu mina ette panin. Minu paranduste kaudu oli see siht kätte saadud, mida ka mujal eelarve arutamise korra äramääramisel silmas peetakse, nimelt, et oli ära hoitud juhuslike ettepanekute tegemise võimalus, nimelt seisis kitsendus selles, et Riigikogus eelarve arutamise juures võiks parandusi teha ainult nende ettepanekute piirides, mis olid arutamisel eelarve-komisjonis. Ja minu arvates on see kõige tähtsam osa, mida kätte tahetakse saada eelarve arutamise korra kitsendamise asjas. Kui see oleks kätte saadud, siis oleks võinud valitsus sellega ka leppida. Samad määrused anti pärast eelarve-komisjoni arutamiseks, sealt vastavasse alamkomisjoni. Alamkomisjon võttis valitsuse ettepaneku siiski vastu, kuid eelarve-komisjoni pleenumis lükati valitsuse ettepanekud tagasi ja minu arvates tehti täiesti õieti, sest sarnases ulatuses ei võinud meie neid vastu võtta, kui meie ei oleks tahtnud oma eelarve-õigusi kärpida. Ja veel rohkem: meie ei olnud õigustatud neid õigusi kärpima järgmise Riigikogu jaoks. Jätame selle küsimuse järgmise Riigikogu enese hooleks, kes ise võib oma tahtmist mööda seda küsimust kaaluda.

Selle järele tahaksin peatuda küsimuse juures, mida puudutas ka härra aruandja, nimelt ametnikkude osa eelarvest. Selle juures peatusin juba lühidalt eelarve I lugemise vaidluste juures. Tahaksin tähelepanu juhtida mõnes joones selle peale, kuidas seda küsimust tuleb asetada. Mina leian, et meil seda küsimust ei ole õieti seatud, sest kujutage ette: juba Asutava Kogu päevist räägitakse koosseisude kokkutõmbamisest, tahetakse midagi teha, on ka tehtud, aga ikka ilma kindla kava ja plaanita. Nii talitada ei saa. Juba varem eelarve-kõnede puhul juhtisin tähelepanu selle peale, et meie asjaajamise peame ümber korraldama, kas vähendama ametnikkude arvu ja maksma neile paremat palka, või jääb ametnikkude arv endiseks ja head palka meie neile siis maksta ei saa. Aga halb on see, et riigiametnikud on pidanud töötama niisuguses seisukorras, et nad kunagi ei tea, mis teda ootab, või kuna teda välja tõstetakse. See ei ole hea ja sellest oli tingitud minu ettepanek läinud aastal selle kohta, et tuleks

erikomisjon moodustada, kes seda küsimust täpselt kaaluks ja ühtlasi ka süsteemi muudaks. Meil on senni automaatselt koosseisusid kokku tõmmatud, ilma et uut süsteemi oleks kätte näidatud, ja mõnel pool oleme näinud, et sarnase kokkutõmbamise tagajärjel on asutused osalt kannatanud. (M. Juhkam, tõe: Näiteks?) Võib olla nii mõneski ministeeriumis. Härra Juhkam, Teie ei taha ometi öelda, et rabelemine ühes või teises kohas ilma kindla süsteemita õige oleks. Sellepärast on tarvis, et oleks kindla kava järgi talitatud, mis ühtlane, ja mitte juhuslikult. Kui nii edasi talitame, võiksime suurtesse segadustesse sattuda. Mina võin näiteks tuua katse, mis on ette nähtud siseministeeriumis. Järsku tullakse ümberkorraldamistega, ümbernimetamistega ja ümbermuutmistega. Ja ometi vastab ühe ministeeriumi jaotus ja ülesehitus ka teiste ministeeriumide omadele. Kuuldavasti on viimasel ajal töötamas valitsuse komisjon, kes ministeeriumide korralduseaduse väljatöötamisega ametis. Aga enne, kui vastav seadus maksma hakkab, hakkame korraga üht ministeeriumi ümber korraldama, nimesid muutma — osakonna juhataja peab millegi pärast direktoriks nimetatama ja juhataja abi inspektoriks! Mis paremus sellest siis on. Kujutage ette, et võib olla paari aasta pärast, kui ministeeriumide korralduseadus Riigikogus vastu võetakse, ühekorraga tarvis on nimesid jälle ümber muuta. Milleks sarnane rabelemine tarvilik on. Minu arvates on see ainult asjata energiakulutamine ja muud midagi. Sarnase kindluse ja plaanita talitusviisiga kuidagi nõus olla ei saa. Peale selle tuleb sellejuures sellepeale mõelda, mis pärast kindel kava ja just pikaajaline kava tarvilik on? Nende isikute pärast, kes on riigiteenistuses! Nad peavad teadma, millal neid vabastatakse, peab sellepeale tähelepanu juhitama, et see järsku ei tuleks, ja ühtlasi peab sellejuures mõtlema, kuidas neid kodanikke edaspidi paigutada, et ilma pikema jututa töötatöölise kogu ei suureneks. Peab kahtsema, et meil sennijani selles küsimuses järjekindlust ei ole olnud. Selle küsimuse juures tuletaksin veel härradele Riigikogu liikmetele meelde, et meil selles asjas praeguses Riigikogus üks veksel on välja lunastamata ja nimelt järgmine: meie võtsime soovivalduse vastu, et ametnikkude palkadest protsendiline mahaarvamine tuleks ära jätta. Meie oleme küll soovi avaldanud, oleme omal ajal peaaegu ühel häälel öelnud, et see tarvilik on, aga sennijani ei ole selle eest hoolitsetud, et seda oleks ka täidetud. Ja enne Riigikogu laialiminekut tuletaksin seda siin meelde. Ainult paari sõnaga peatun selle

juures, kui ülekohtuseks see võib kujuneda. Kujutage ette, et palgast võetakse maha 10%... (Vahelhüüe J. Uibopuu, rhvsv poolt.) Härra Uibopuu, mina ei ole Teie vahelhüüete peale varem vastanud ja ei vasta ka praegu. Teie võite rahulikult istuda ja rahuliku meelega kuulata. Pärast mind on kõnetool Teie jaoks vaba. Ma toaksin Teile näiteks Võru jaama raudteeametnikud, kes linnast väljas asuvad ja kellel võetakse 10% maha. Aga kust siis see Võru ametnik läheb omale toiduaineid ostma? Linna ligidal teede peal on ülesostmine keelatud. Ta peab linna sõitma ja siis sealt ostma. Ja peale selle, pange tähele, ma olen ise maal käinud ja näinud, et kooliõpetajatel ja teistel ametnikkudel toiduaained asuvad kuskil akna vahel, ka need ained on raudteel linnast toodud. Ja kui veel ametnikul näiteks perekond on, lapsed on, kes peavad linnas koolis käima, siis vaadake, mis teie selle 10% teete! Teie teete sellega ametniku elu väga hapuks. Ja sellepärast on see asi minul väga südame peal, mina olen omal ajal selle ettepaneku teinud, et see protsent ära jääks, aga sennijani on see kahjuks tegemata jäänud. Omal ajal pooldas rahaminister härra Vestel ka seda ettepanekut, aga ta juhtis tähelepanu selle peale, et selle läbi riigi väljaminekud suurenevad 30 miljoni võrra. Ja võib olla osalt sellepärast jäigi see tema poolt läbi viimata.

Selle järele võiks edasi minna selle juurde, kuidas meie majanduselu eelarves vastu peegeldub. Mina ei taha teid arvudega tüüdata, vaid tahaksin ainult mõnda üksikasja ette tuua, mis härra aruandja poolt puudutamata on jäänud. Kõigepealt tuleb väga rõõmustada selle üle, ja see on teise Riigikogu teene, et põllumajanduse osa meie eelarves, see tähendab, see osa, mis eelarves tema elustamiseks ette nähtud, on õige palju kasvanud. Ja selle üle võib tõesti rõõmustada... (M. Martna, stp: Meie mitte.) Ah Teie ei rõõmusta selle üle, härra Martna? Mina arvan, et Teie kui üks meie parematest majanduselu tundjatest vististi ei taha tõendama tulla, et meie rahvamajanduse haru toetamine, mille alal meil 58,8% rahvaarvust tegutseb, et selle ala toetamine riigi poolt õigustatud ei ole. Ja mina arvan, et kui selle toetuse otsa vanajumal ka veel paar head vilja-aastat annab, et siis võib meie majandus jälle elavamaks minna, ja et siis selle üle rõõmustate ka Teie, härra Martna, ja rõõmustavad kahtlemata ka Teie valijad. Siin need arvud näitavad ühtlasi, et põllutööministeeriumi juhtimine II Riigikogu päevil on kindlates kätes olnud, ja selle üle tuleb samuti rõõmustada.

Kui meie nüüd tööstuse juurde üle läheme, siis on pilt siin palju kurvem. Ja kõigepealt peab ütleva seda, et tööstus annab meie rahvaarvust 15% tööd, aga tema korraldamine on väga juhuslik olnud; võib olla osalt küll sellepärast, et siin selle ala eest ei olnud hoolitsejat isikut või ministrit. Kaubandusministeerium on meil lastud, nagu eelarve näitab, välja surra. Ma ei taha sellega öelda, et kaubandus-tööstusministeerium, kui sarnane peab tingimata olema. Võib olla saab seda nii korraldada, et see iseseisev ministeerium ei pruugigi olla. Siisamaani paistab aga, et tööstuse eest hoolitsemine juhuslik on olnud. Komisjonis küsisime meie, kuidas tõelik olukord on. Ja meile vastati, et tööstuse seisukorra uurimise tagajärjed ei ole veel kokku võetud. Sellest on väga kahju. Praegust uurimist nimetatakse „eramajanduse inventuuri tegemiseks“. Inventuuri andmed on koos aga lõputagajärjed ei ole kokku võetud. Ma ei tea, mis seal süüdi on, kas see asjaolu, et need statistilised andmed või tabelid liiga keeruliseks on tehtud, või on seal mõni teine põhjus. Ja kui nüüd juba statistilistest tabelitest jutt on, siis olgu öeldud, et üldiselt kaevatakse töösturite poolt, et statistika keskbüroo nende käest liiga palju nõuab ja väga keerulisi andmeid, ja et nendele vastamiseks väga palju aega tuleb kulutada. Ja väga küsitav on, kas sellest keerulikkusest kasu on. Statistika meetodika vastuvaidlemata tõde on, et mida keerulisem tabel, mida rohkem küsimusi, seda vähemtäpsed andmed. Tööstusküsimus on meil siiski sedavõrd tähtis küsimus, et meie peame tema peale nüüd tähelepanu pöörama, ja sellepärast tahan mina peatuda mõne küsimuse juures, mis kaubandus-tööstusministeeriumi eelarve alamkomisjonis kõne all olid. Seal leiti, et meil on üks küsimus, millele meie tulevikus rohkem tähelepanu peame pöörama kui senni, ja see on nimelt kütteprobleem. Selle küsimusega tehakse praegu ka mujal maadel palju tegemist, ja seda sel põhjusel, et leitakse, et igalpool läheb kütet liiga palju korstnasse, ja et sellel alal kokkuhoidmine õige suur võib olla. Kütteprobleemi küsimus on meil viimasel ajal ka teravamalt päevakorrale kerkinud, sellepärast et leitakse, et kivisüsi hakkab meie õlikiviga võistleva oma hinna poolest. Ja karta on, et meil sarnases olukorras õlikivi läbisurumine kerge ei saa olema. Näiteks oli palju tegemist, enne kui raudtee võttis õlikivi tarvitusele. Seda küsimust arutati juba Asutava Kogu päevil, aga alles nüüd on ta läbi läinud. Siin peab ütleva, et selle küsimuse peale peaks ka tulevikus kaubandus-

tööstusministeerium õige suurt rõhku panema ja õieti pinevalt töötama.

Teine küsimus on finantseerimise küsimus, mis ka paistab viimasel ajal liikuma hakanud olevat. On nimelt kavatsus eeltöid tegema hakata pikaajaliste laenude võimaldamiseks töösturitele, mis omakorda meie Eesti panga portfelli likviidsemaks teeks. Komisjonis kõneldi ka selle üle, kas ei tuleks tööstuse elustamiseks ministeeriumi korralduses mõned muudatused ette võtta. Nimelt, kas ei tuleks ministeeriumidele võimalust anda välja kujundada isikuid, võimaldades neile väljamaa olusid tundma õppida, kes võiksid pärast meie tööstuse inspektoriteks hakata. See asi on seda tarvilikum, et meil pärast seda plaanikindluseta talitamist eriti tähtis on kindla süsteemi järele talitamine ja korraldamine. Juba härra rahaminister oma eelarve-kõnes ja osalt ka mina juhtisime tähelepanu meie valmistuse standardiseerimise peale. See on probleem, mis välismaail kõige suurema tähelepanu osaline on. Kuid valmistuse standardiseerimise kõrval tuleb rõhku panna tööstuses tarvituseloleva jõu standardiseerimise peale, mis jällegi võimaldaks valmistuskulude tuntavat kokkuhoidu.

Üldiselt paistab minule aga tööstuseküsimus seda teravam olevat, et just suured riigid pööravad selle peale väga palju tähelepanu ja mahutavad õige palju ja suuri kapitaale tööstuse sisseseadete uuendamisele. Ja kui meie ei suuda oma tööstust täiendada ja otsustarbekohasemalt juhtima hakata, siis meie tööstuse seisukorra pinevus ja raskus, mis praegu valitsemas, nii kergesti vististi ei kao.

Nüüd läheksin ma ühe teise osa juurde, mis meie rahvamajanduses tähtsat osa etendab, — see on liikumisabinõud, ja peatuksin peasjalikult meie raudteede juures. Ma olen nende aastate jooksul eelarve juures kokku puutunud raudteega ja peale seda teda tarvitades. Siin tundub küll, nagu ei oleks sel alal õiget peremeest olemas. Osalt tunnistas seda raudtee esitaja ise ka eelarve-komisjonis, kui ta ütles, et meil ei ole õiget tariifipoliitikat aetud. Ja kui siis küsiti, milles põhjus seisis, siis vastati, et põhjus seisab selles, et meil teedeministrid tihti vahetuvad: üks minister annab juhtnööre, et raudteed peavad ülejäägiga töötama — seda nalja tahaksin ma heameelega näha — aga mõned ütlevad, et raudtee peab töötama nii, et ots otsaga kokku saab. Sarnaste juhtnööride järele tegutsedes ei saa järjekindlat poliitikat olla. Võib olla, et teedeministeeriumi esitajal siin teataval määral õigus on, aga peab ütleva, et oleks väga hea, kui raudteede alal rohkem järjekindlad oleksime, see tähendab, peremehe

järjekindlat kätt tulevikus rohkem tunda saaksime.

Eelarve-komisjonis on uute raudteede ehitamise küsimisega tegemist olnud, kõigepealt nimelt kurikuulsal Pärnu-Eidapere raudteega, mis väga palju vaidlusi on sünnitanud ja nimelt just see viis, kuidas teda ehitama hakati jne. Peale selle on ka kõnet olnud teistest raudteeharudest. Nii on kõneldud Rapla-Virtsu raudteest. Kuid aga üks tee, mis kahe silma vahele on jäänud ja millest varemalt rohkem kõneldi, seda ma tahan ainult paari lausega meelde tuletada, see on Halliste-Tõrva-Valga raudtee. Ma ei vaidle Rapla-Virtsu tee vastu, mis hädatarvilik ja mis läheb maakohtadest läbi, mis raudteest väga kaugel on ja anaks sennisest parema ühenduse Saaremaaga, mis meie riigis vaeselapse osaga on pidanud leppima. Ja Saaremaa peale peaksime meie sennisest rohkem tähelepanu pöörama. Aga tuleks tõsist tähelepanu pöörata teise tee peale, nimelt Halliste-Tõrva-Valga kitsarööpalise kava peale. Ja seda põhjustel, mille juures ligemalt ei tahaks peatuda, aga ma loodan, et härrad komisjoni liikmed, eriti rahaasjanduse komisjoni liikmed, on selle asjaga rohkem tuttavad ja vististi on ka oma rühmi informeerinud. See tee on meil hädatarvilik majanduslike vahetõrgete loomisel ligemate aastate jooksul. Ja sellepärast on kahju, et meie käesoleva eelarve arutamise juures ei ole suutnud tõsisemat tähelepanu sellele tähtsale küsimusele pöörata.

Edasi peatuksin ma veel ühe väikese asja juures. Neist kõnelesin juba lisaelarve puhul ja neid ei tahaks ma korrata. Ühes asjas paistab minu ettekuulutus täide minevat, nimelt mis käsitleb Nõmme liikumise korraldust. Siin seati uus kaartide süsteem sisse. Ajalehtede teadete järele ei kujunevat see korraldus sugugi kasulikuks. See uus korraldus tõi asjata sekeldusi ja kui ta tõesti kahju peaks tooma, siis tahaksin küll loota, et ta ära muudetakse.

Siis tahaksin ühe uue väikese asja juures peatuda, mis minu arvates tahaks ka parandada, see on sõiduplaan. Meie seisame kevadise sõiduplaani kokkuseadmise ees, ja ma tahaksin selle juures ühe asja peale tähelepanu juhtida. Praeguse sõiduplaani järgi jõuab rong, mis Tallinnast enne keskööd välja läheb, Tapal Narva mehed peale võtab, üle Valga Võrru kell $\frac{1}{2}$ 1 päeval. Võru jaam on $2\frac{1}{2}$ kilomeetrit linnast eemal, nii linna sõitmiseks kulub inimestel tükk aega ära, ja siis jääb pankade lahtiolemiseks üks tund aega ja ametiasutuste lahtiolekuks ka vähe aega üle. Selle tagajärjel on ümberkaudsed inimesed sunnitud raudtee asemel hobusega

linnas käima. Eelarve-komisjonis avaldasin drastiliselt kartust, kas hobused viimati tulevikus meie laiarööpalise Valga-Võru vahel surnuks ei võistle. Kitsarööpalise juures oleks see vahest arusaadav, aga laiarööpalise juures võib see võrastust äratada. Põllumehed, selle asemel, et tarvitada raudteed, võtavad hobuse ja sõidavad linna, ning jõuavad samal päeval koju tagasi, kuna praeguse sõiduplaani juures on nad sunnitud ööseks linna jääma, mis kahtlemata suurte kuludega seotud on. On kuulda, et Võru meeste hädahüüe, mis on kestnud juba pikemat aega, viimaks ometi tähelepanu kipub leidma. Suvise sõiduplaani järgi hakkavat rong Võrru jõudma kell $\frac{3}{4}$ 12. Sellega on kolmveerand tundi võidetud. Arvan, et võiks veel pool tundi võita. Kui härrad sõiduplaani kokkuseadjad rongi seisaku Tapal, Tartus ja Valgas ja võib olla ka Antslas revideerimise alla võtavad, siis olen ma kindel, et võib kindlasti pool tundi võita ja siis tuleks rong $\frac{1}{4}$ 12 Võrru, nagu ta tuli mõne aasta eest. Seda väikest asja rõhutan ma eriti sellepärast, et on väga palju märgukirju saadetud Riigikogu liikmetele kui ka teedeministeeriumi on nendega pombardeeritud.

Ühenduses teedeministeeriumiga võiks veel puudutada meie ehituspoliitikat. Meie ehituspoliitika teostamiseks antud summad hakkavad küll kahanema, aga huvitav oli komisjonis ühte asja kuulda. Nimelt kui meie küsime teedeministeeriumi esitaja käest — sest teedeministeerium jootab neid summasid — kas on sel alal kindel poliitika olnud, siis vastati: Ei ole olnud. See olevat rahaministeeriumi asi. Teatavasti seisavad need summad riigikassa käes. Vaadake, see on elav näide sellest, kuidas kaks ametiasutust omavahelisel koostööst aru saavad! Ometi on ehituslaenudeks välja antud üle 300 miljoni marga. Juba läinud aasta eelarve arutamise puhul näis meile, et siin kindlat süsteemi ei ole olnud ja seda asja ei ole õigest otsast lahendatud. On mõeldud ainult selle peale, kuidas rahalist toetust ehitamiseks anda. Nüüd olla aga selgunud, et nii mõnelegi neist isikutest, kes on saanud odavaprotsendilist laenu, lõppude-lõpuks kujuneb see kodu sedavõrra kalliks, et nad ei suuda seda ise tarvitada ja on sunnitud jõukamatele isikutele edasi andma. See andis põhjust rääkida läinud aastal korterikriisi lahendamise kriisist. Kuigi tulevikus need summad kahanema hakkavad, peaksime igatahes ka need väikesed summad nii ära kasutama, et nad paremaid tagajärgi annaksid. Minule isiklikult paistab selge olevat, et peapuudus seisis selles, et korterikriisi lahendamise juures selle peale

ei mõeldud, kuidas korterihädalisi varustada ehitusmaterjaliga. See külg on siin täiesti puudutamata jäetud ja sellest on õieti kahju, kuna teistes riikides just selle osa peale on püütud suurt tähelepanu pöörata.

Edasi tahaksin ma peatuda ühe asja juures, mis puudutab kohtuministeeriumi ja ühtlasi ka Riigikogu ennast. Härra aruandja tähendas, et kohtuministeeriumi eelarve näitab tõusvat tendentsi. Mina arvan, et kohtuministeeriumi kulude eelarve tõusev tendents on arusaadav ja nimelt järgmistel põhjustel: Praegu töötavad kohtuministeeriumi juures komisjonid, kes töötavad välja meie seaduste kogusid. See töö igatahes nõuab kulusid ja mitte väike-seid. See töö, mida neis komisjonides tehakse, on väga tarvilik, ja mida rutem sellega lõpule jõutakse, seda parem. Praegusele Riigikogule esitati juba kriminaalseadustik ja valiti selle läbivaatamiseks ka vastav komisjon, kuid see seadustik jääb praeguse Riigikogu poolt küll vastuvõtmata. Nüüd töötatakse tsiviilseadustiku kallal jne. Igatahes tükki põhjanevat tööd on juba tehtud. Selles mõttes ei maksa imestada, kui see kuludeosa järgmisel aastal teatud protsendi võrra suuremaks muutub. Varemalt aruandja olles tuli mul tähelepanu juhtida selle peale, et meil on siin ühe ministeeriumiga tegemist, kes oma eelarve-summade nõudmisega väga tagasihoidlik on olnud. Mina ise olen neile öelnud, et see on teie nõrkus, et teie nii tagasihoidlikud olete. Lugu on ikka nii, et meie riigi eelarvel on teatud ulatus ja selle piirides määratakse ministeeriumide kulud ära, ning loomulik on, et kes rohkem krediiti nõuab, sellele ka suuremad summad eelarves määratakse. Muidugi teada, sellel ministeeriumil, kes senni krediitide nõudmisel tagasihoidlik on olnud, on moraalne õigus rohkem nõudlik olla. Selles ei ole midagi halba, küll saaks eelarve aga ühtlasemaks.

Ma juhiksin veel ühe asjaolu peale tähelepanu. Kui teie näiteks vaatate meie kohtute sisseseadet, ja vaatate, kui vaevaste sisseseadetega seal läbi aetakse, kus näiteks mõnel pool rahukohtunikul isegi aktikappi ei ole, siis on loomulik, et ka tagasihoidlikkuse juures igal ajal oma piir on. Ma ütlen, meie oleme ühes osas kohtuministeeriumile väga vastutulelikud olnud ja väga heameelega kulusid lubanud. Nimelt on ette nähtud kodifikatsiooni osakonna liikmete arvu suurendamine. Teie teate väga hästi, et selles osakonnas on ette nähtud 10 liiget. Kaks või kolm on tööl, kuid kuuldavasti tahtvat mõni ära minna. Võib olla, et mõni üksik leitakse asemele, kuid see näib äärmiselt raske olevat. Kui meie praeguses tempos edasi töötame, see

tähendab, kui Riigikogu praeguses tempos annab seadusi välja, ja meie sellejuures ei mõtle selle peale, kuidas neid seadusi kodifitseerida, siis võime meie väga raskesse seisukorda sattuda. Mina pidasin hiljuti härradele üldkomisjoni liikmetele selles asjas matusekõne, mida ma paari lausega kordan. Kui meil poleks hiljuti ilmunud härra Tief'i poolt kokkuseatud seaduste nimestik, siis mina arvan, ei oleks see aeg kaugel olnud, kus isegi meie võrdlemisi vilunud juristidel raske oleks olnud orienteeruda, missugused seadused meil maksvad ja missugused mitte. Kodifikatsiooni peale tuleks tulevikus rohkem rõhku panna ja sellepärast peaksime kohtuministeeriumile peale käima, et ministeerium püüaks kodifikatsiooni osakonda täiendada. Meie ei tohi endid nii võimatusse seisukorda panna, et meil seaduste käsitlemine äärmiselt raskeks läheb. Selles osas ei ole suutnud Riigikogu suuremat ära teha. Kuid loodame, et tulevasel Riigikogul ja uuel kohtuministril selles asjas õnnelikum käsi saab olema.

Ma tahaksin veel paari sõnaga peatuda ühe ministeeriumi juures, kus ka üks iseloomustav joon ilmsiks on tulnud. Teie teate väga hästi, et meil on praegu noor, energiline haridusminister. (V. Linnamägi, krst: Kes on noor?) Härra Lattik. (V. Linnamägi, krst: Kas tema noor on?) Kas ta siis noor ei ole? Tema kohta läks teade lendu, nagu oleks tema kuskil avaldanud sarnast mõtet, et meil olla keskkooli väga palju, ja tulevat mõelda selle peale, kuidas nendega hakkama saame. Meie keskkoolide paljusust sain tunda ühe asja juures, mida ma ise algatasin, võib olla, mitte kõige õigesti korras, aga siiski vormiliselt ei saadud mulle vastu vaielda. Nimelt tegin mina ettepaneku rahaministeeriumi alamkomisjonis, et saaks operatsiooni fondidesse üles võetud Läänemaa gümnaasiumi ehitamiseks 7 miljonit marka. See summa läks alamkomisjonis läbi, aga pärast selgus, et haridusministeeriumi alamkomisjonis ta enne seda läbi oli kukutatud. Öeldi, et vaadake, meil on keskkooli hirmus palju. Mina pean aga ütlevat, et kui tahetakse keskkoolide ehitamiseks määratud summade kärpimisega Läänemaal peale hakata, siis hakatakse valeotsast peale, sest Läänemaal ei ole rohkem gümnaasiume. Kui seal gümnaasiumi olemasolu võimatuks tehakse, — ja praegused ruumid kipuvad koolitööd võimatuks tegema — siis minu arvamise järgi on see niisama hea, kui lesenaise käest tema viimane veering ära võetakse. Mina loodan aga, et see summa Riigikogu poolt siiski vastu võetakse. Peale selle on palutud mind juhtida tähelepanu

ühe asjaolu peale. Seda palus isik, kes seda asja tunneb, ja kes seminaari arstina pikemat aega on töötanud, ja kes õpilaste ainelist seisukorda hästi tunneb. Tema juhtis tähelepanu selle peale, et siinsed meie seminaarid on väga raske seisukorras. Seminaarides õpivad meil kehvemate kihtide lapsed ja õige mitmed neist on majanduslikult viletsas seisukorras. Kuid mitte üksinda õpilased, vaid ka ruumid, kus õpilased õppima peavad, on mõnel pool viletsas seisukorras, nagu Tartus ja Võrus. Seminaaridest tulevad välja meie kultuurilise elu arendajad, kes noorsoo kasvatamise kaudu meie vaimlist arenemist ja kultuuri tõstavad; ja sellepärast on väga tähtis, missugused inimesed sealt välja tulevad. Kas nad välja tulevad elujõuliste inimestena, täis ülevoolavat energiat, kellel silmis tahtetuli särab, või tulevad sealt välja kahvatud, elujõuetud ja ärakurnatud noored. Tuleks tähelepanu pöörata seminaari hoonete korraldamise peale; ühtlasi tuleks vaesematele õpilastele seminaaride juures võimaldada prii ülespidamist ühes korteriga.

Teiste ministriumide juures ma ei taha pikemalt peatuda, kuigi seal ühte-teist öelda on, sellepärast et praeguse arutamise korra juures on väga raske teiste alamkommissjonide töödessa süveneda. Ja ka eelarve üldkommissjonis on arutamise viis sarnane, mis eelarvest üldpilti ei võimalda.

Tahaksin peatuda veel tulude juures. Mul on väga hästi meeles ühe hilisema kõneleja ütetus, nimelt tähendas härra Johanson Riigikogu kõnetoolilt, et meie uusi maksusid enam peale panna ei või. Ka mina arvan, et maksude suurendamisega oleme piirini jõudnud, millest enam üle astuda ei või. (M. Martina, stp: Kas Teie uue tubakatolli juba arvesse võtsite?) Mina kõnelen praegu otsekohestest maksudest, kuid tubakatollid kuuluvad kaudsete maksude hulka. Nii siis oleme ühisele arvamisele jõudnud, et maksukoorma suurendamise peale ei või meie enam mõelda.

Siin toodi ette tulumaks. Kuid kuidas on lugu tulumaksuga? — Tulumaksu maksjate arv on õige hulgaliselt vähenenud, kuid tulumaksust saadav tulu on tuntavalt suurenenud. Mõnedel on tulumaks mitmevõrra kasvanud. Eriti valusalt annab see tunda neile, kes elatavad endid palgalisest sissetulekust. Ja tõesti nende kohta on praegused normid õige valusad ja tuntavad. Otsekoheste maksude juures peatus härra aruandja, ja ka mina olen selle juures peatunud juba oma esimeses eelarve-kõnes, sellepärast ei taha ma enam pikemalt siin peatuda, vaid kordaksin ainult seda veel, et ei ole mitte soovitatav see suur ülekaal kaudsete maksude kasuks, mis meil

praegu olemas. Härra aruandja tõi ette siin Taani ja leidis, et vahekord on üks ühe vastu. (Aruandja E. Masik: Tuleks suurendada?!) Härra aruandja, Teie peaksite väga hästi kursis olema ja peaksite teadma, kuidas see võimalik on, ja vististi ei soovi Teie ka seda, et ma siin Teile pikemalt näpunäiteid hakkaksin andma. Peale selle on siin üldiselt toonitatud ja ka aruandja on rõhutanud, et meil peaks kord liikuma hakkama maksuaparaadi ümberkorraldamine uute seaduste alusel. Käesolevale Riigikogule on neid seadusi lubatud, kuid kahjuks ei ole nad senni päralt jõudnud. Aga sellega ühenduses tuleb kahtseda, et meie omavalitsuse seadused ei ole liikuma saanud, nimelt omavalitsuse enese korralduse ja tema maksuseadused. Need on ometi ka seadused, mis aitaksid meie maksuaparaati välja arendada, tõmbaksid selge vahekorra omavalitsuse ja riigi vahel maksustamise alal. See vahetõmbamine omavalitsuse ja riikliku maksustamise vahel aitab ka maksukoormatust vähemtuntavamaks teha nõnda, et maksustamine kodanikke vahest vähem valusalt puudutaks.

Peale selle peatus härra aruandja riiklikkude ettevõtete juures tulude osas ja juhtis üldiselt tähelepanu selle peale, et see protsent, mis riiklikud ettevõtted annavad, on väike. Ma leian, et see peabki nii olema ja ei võigi teisiti olla, sest kui teie võtate meie suuremad riiklikud ettevõtted, see on meie ölikivitööstus ja riiklik turbatööstus, siis on need tööstused selleks, et meie tööstust toetada, kuid mitte selleks, et riigile suuri tulusid anda. Sellepärast on ka arusaadav see madal protsent, mis siin ilmsiks tuleb. Meil on väga tihti arvustatud turbatööstust, ja ka mina ise olen selle tööstuse korraldust väga teravalt arvustanud, kuid pean siiski tähendama, et meie võime sellele tööstusele näiliselt ka juurde maksta, kuid tegelikult võidame sellega palju, soetades odavamalt kütet ja voolu, mis aitavad meie metsi hoida.

Üldiselt võiks öelda: kuna meie ühisele arvamisele oleme jõudnud, et meie maksude suurendamise teel riigi tulusid tõsta ei suuda ja ka riiklikkudest ettevõtetest suuri tulusid loota ei ole, siis peame väga tõsiselt püüdma oma korralikke kulusid kokku tõmmata. See on seda tarvilikum, et meil lähemas tulevikus hakkavad tulema välislaenude tasumise tähtajad ja tasumise osad hakkavad iga aastaga kasvama. Ja need tasumise summad annavad ennast tingimata eelarve juures tunda. Loomulikult peaksime katsuma nii talitada, et just see osa kulude eelarvest, mis läheb produktiivseteks kuludeks, ei tarvitseks kannatada; küll peaks aga kaaluma, kus meie saak-

sime mitteproduktiivsete kulude osades kokku tõmmata. See peab püüe olema, mille poole tuleb meil minna. Iga aasta on puudutatud eriti rahaasjanduse komisjonis küsimust, missugust osa mängib piiritus meie riigi eelarves. See on juba harilikuks asjaks saanud, et seda alati meelde tuletatakse, ja sellepärast palun vabandada, kui ma paar lauset selle kohta ütlen. See küsimus on teataval määral huvi kaotanud sellepärast, et meie seisame keerdsõlme ees, mille lahendamine sugugi kerge ei ole. Järelikult võib ju siin pikalt kõneleda, võib hästi kõneleda, aga tuntavaid tagajärgi kätte saada on kaunis raske. Üldiselt peaks aga vastuvõetav põhimõte olema, et meie püüame seda osa eelarvest

eritult vähendada, ja meie eelarvele et võrreldes eelmiste aastatega on see osa käesolevas eelarves vähem. Võib olla oleme sunnitud seda arvesse võtma, et meil väljastpoolt keelatud teel odavalt piiritust sisse tuleb, mis meie piiritusest palju odavam on ja millega meie piiritus võistelda ei saa. Kõigepealt tuleks püüda piiri panna salajasele sisseveole, kunni ta loomulikult kahaneb. Tähelepanu juhtimine piirituse küsimuse peale on seda enam tarvilikum, sest nagu hiljuti kuulsime — vastav arvustik ilmus vististi tänastes lehtedes — et meil haiguste arv üldiselt on kahanenud, kuid on ometi üks osa haigus, mille arv meil tuntavalt kasvab, nimelt tiisikushaigus. Tiisikushaigus võib hädaohlikuks muutuda meie rahva tervishoidlikule seisukorrale, ja sellepärast peame katsuma piirata seda osa eelarves, mis õieti meie riigikodanikkude nõrkuste peale rajatud on ja nende tervist nõrgendab. Kui meie sellel alal häid tagajärgi tahame kätte saada, peab kogu seltskond kaasa töötama karskuse keskoorganisatsiooniga eesotsas. Kooliõpetajad peavad aitama karsket noorsugu üles kasvatada. Ja kui meie nii käsikäes töötame, ainult siis suudame joomise pahele piiri panna. Meil on seda enam põhjust seda küsimust käsitada, et eeloleval suvel Tartus tuleb meil üleilmiline karskuskongress kokku. Meie võime vähemalt oelda, et see halb summa, nimelt piiritussumma, meie eelarves on kahanemas ja meie loodame, et ta tulevikus veel jõudsamalt kahaneb. Kahtlemata ei puudu meil selles ka teatavad väljavaated.

Lõpukokkuvõttes peaksime ütleva: ka käesoleva eelarve arutamise juures üldiselt majanduslikku seisukorda arutades ei maksa meil liiaks optimistid olla. Võib olla on meie rahvamajanduses raskusi, mis veel ilmsiks tulemata, ja praegused raskused võivad ennast vahest veel tõsisemal kujul ilmutada. Meie peame alati selle peale mõtlema,

et meie riik on vaene riik. Riik, kus kapitaal vähe. Meie peame katsuma kõik jõu kokku võtta Riigikogus selleks, et eelarve määramisel mitte teatavatest piiridest üle minna, mitte suuremaid koormatusi kodanikkudele peale panna, kui hädaliselt tarvis on. Sest riigitarviku nõuab, et tuleb tõsiselt kaaluda, kus õieti vaba penn meie rahvamajandusele kasulik on; kas kodaniku taskus või riigikassas? Parem oleks muidugi, kui oleks võimalik penni kodaniku tasku jätta, kust ta loovale tööle rakendatakse, kuna riigi eelarve kaudu, siis kui eelarve asjalikult kokku ei ole seatud, võidakse teda mitteproduktiivsete ülesannete täitmiseks kasutada. Ja sellest oleks õieti kahju.

J. Uibopuu (rhvsv): Väga lugupeetud rahvasaadikud! Mina vastan mõne sõnaga lugupeetud eelkõnelejale härra Kornel'ile. Härra Kornel püüdis siin küsimusi valgustada sarnasel kujul, et ta etteheiteid tegi iseendale, seega ka Riigikogule, et meie oleme kolme aasta jooksul 5 ja 10%-lise teenijate palgast mahaarvamise küsimuse juures loiud olnud. Härra Kornel on rahaasjanduse komisjoni abiesimees ja üks nendest, kes peaks Riigikogu rahaasjanduse komisjoni tööd juhatama. Minu teada on 1923. aastast seaduseelnõu rahaasjanduse komisjonis, mis käsitab 5—10%-list mahaarvamist, eriti Võru jaama teenijate kohta. Minu arvates, kui rahaasjanduse komisjoni abiesimees tuleb sarnasel kujul Riigikogule etteheiteid tegema, et ta ei kaotanud 5 ja 10% mahaarvamisi, siis ise ei ole ta töövõimeline, ja peaks iseendale etteheiteid tegema, et härra Kornel, olles Riigikogu rahaasjanduse komisjoni abiesimees, ei ole oma ülesandeid täitnud, küsimust päevakorda võtnud, seega seda mitte teinud, mida rahva usaldus tema peale pannud on.

Viie ja 10%-line mahaarvamine on palju meelepaha sünnitanud. Delegatsioonid on käinud juba 1924. a. saadik iga rühma juures ja kes seal vastuseisjad on olnud, — mitte keegi muu, kui teie eneste ridadest tuleb neid otsida. Kui ma tohiksin meelde tuletada härra Kornel'ile 1925. aasta eelarve arutamist, seal oli riigiteenijate ametnikkudeks ja vabapalgalisteks nimetamise küsimus arutamisel, kus lugupeetud rkl. Kornel avaldas arvamist, et meil võivad ainult ministrid, peavalitsuse ülemad ja osakonnaülemad ametnikud olla, teised aga vabapalgalised. (K. Kornel, rhv: Ei ole õige, ei ole kunagi seda öelnud. Palun mitte valetateid minu kohta laiali laotada.)

Komisjoni enamus asus selle juurde, et ei ole sünnis, et meie nii suure hulga ametnikke vabapalgalisteks jätame; küsimusest saadi üle sel teel, et metsavahid ja politseikordnikud loeti ka ametnikkudeks, ning siis lükati see küsimus tagasi, mis muidugi tuleb uuesti arutamisele, kui uus palgaseadus arutamisele tuleb. Pärast seda tulla ja rääkida, et Riigikogu ei ole lubadusi täitnud ja ametnikkude vastu võla tasumata jätnud, minu arvates ei ole õiglane ja veel enam siis, kui ise selles kõige rohkem süüdi on.

Teiseks puudutas rkl. Kornel prefektide küsimust. Juba eelarve I lugemisel juhtisin tähelepanu sellele, et härra Jaakson'i valitsus oli see, kes ebaseaduslikult prefektide ja eriti politsei korralduse käima pani. Kellele siis Teie, härra Kornel, etteheiteid teete, kui teie oma mees sarnase pahandava asja käima pani. Minu arvates ei ole see õige, kui etteheiteid tehakse Riigikogule ja valitsusele neis küsimustes, mis teiste tegu on.

Liikumisvahendite juures peatudes, mis meil õieti luksuseks on kujunenud, peab ütleva, et kõige suurem autodeastaja on olnud rahvaerakond. Minu teada kui üks rahvaerakondlane oli ministriks, kui auto mahakustutamine oli, siis tõstis ta küsimuse nii, kas mina või auto, kui autot ei saa, siis lähen juba mina. Niisugusel kujul ei ole vist ükski minister küsimust üles tõstnud ja rahvaesituse poole pööranud. Milleks siis teistele etteheited? See pole õige.

Peatun paari sõnaga riigiasutuste koondamise juures. Kui Riigikogus on vastavad ettepanekud arutamisel olnud, näiteks politsei koondamine, kas siis ei raiunud rahvaerakond just kui rauda, et ei või ja ei tohi vastavaid asutusi liita. Millest siis jutt oli? Jutt oli sellest, et meil oleks vaja peavalitsusi vähendada ja seega ühtlasi kõrgemaid ametnikke vähendada, et meie juhtimine oleks rohkem tsentraliseeritud. Sellele vaidles rahvaerakond vastu. Ja mis nüüd katki on? Kui Riigikogu on vastu võtnud teatud tendentsid, et ametiasutused kokku tõmmataks, siis on sealtpoolt alati tulnud ja öeldud, et meie peaksime jääma suurema arvu ministriumide juurde. Mina ei vaidle selle vastu, et meil ametiasutusi ei tule koondada, minu arvates peaks ministriumide korralduse seadus ja ühtlasi ka koosseisude seadus ametnikkude seisukorra kindlaks määrama. Aga seda pole ometi ka Jaakson'i valitsus teinud. Selle juures ma pike-malt peatuma ei hakka, kui meie läheme üksikute ministriumide juurde, siis ma teen ka vastavad parandus-ettepanekud ning peatun selle juures.

Ühte pean tähendama, et siimaani on ikkagi olnud tendents, et palkasid on kõrgendatud kõrgematele ametnikkudele ja ei ole kõrgendatud ühtlaselt palka ka väiksematele ametnikkudele. Selle tendentsi loojad on ka rahvaerakondlased. Kui ministrite palgaseadus pandi ette, siis just nende isikute poolt, kus rahvaerakondlased istuvad ja väiksemad ametnikud olid sunnitud ütleva, et nende teenid ei hinnata, vaid kõrgematele ametnikkudele palku tõstetakse ja väiksematele ei panda juurde. Meie teame, et meie kõrgemate ametnikkude majanduslik seisukord on sama raske, nagu väikestel ametnikkudelgi, kuid meie peame ühtlasi kõiki raskusi kaasa elama ja ühiselt kõiki väiksemate ametnikkudega kandma. Kui väiksemad ametnikud näevad, et ka suuremad ametnikud puudust kannatavad ühiselt väiksemate ametnikkudega, siis on nad elurõõmsamad teenistuse juures. Nemed saavad väga hästi aru, et meie riik ei ole majanduslikult nii tugev, et suudaks väga kõrgeid palkasid maksta, kuid õiglus peab elama. Igatahes ei ole see õige, et järk-järgult tõstame kõrgematele ametnikkudele palkasid, aga väikestele mitte. Need olid lühikesed märkused, mida tahtsin teha rkl. Kornel'i poolt tõstetud küsimuste kohta.

Juhataja **A. Jürman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Kornel'il.

K. Kornel (rhv): Faktilise märkusena juhiksin ma härra Uibopuu tähelepanu järgmise peale: Riigikogu rahaasjanduse komisjoni abiesimees ei saa üksinda ühtki seaduseelnõu läbi viia, kui tuliselt tema neid ka ei pooldaks. Mis puutub 5 ja 10%-listesse mahaarvamistesse, siis ei ole rahvaerakond kunagi nende äräjätmise vastu olnud. Mis puutub sellesse, nagu oleksin ma ametnikkude arvu vähendamist käsitades etteheiteid teinud härra Jaakson'i valitsusele, siis nagu härra Uibopuu väga hästi mäletab, oli härra Jaakson'i valitsus seinast seinani, ja sarnase koalitsiooni juures on valitsuse poliitika kokkuleppepoliitika, ja sellepärast ei ole põhjust imestada, kui mõnes konkreetküsimeses arvamised lahkuda võivad minna. Härra Uibopuu heidab ette, et rahvaerakondlased on autosid pooldanud. Läänud aastal, eelarve alamkomisjonis olles, võtsin just mina küsimuse ülesse, et autode asemele määrata ministritele sõidurahad. Mis puutub politseisse, siis kahtlemata raiusin mina selle vastu, et kriminaalpolitsei üle viidaks üldpolitsei juurde siseministriumia alla. Nüüd võiks faktilise märkusena tähendada, et nende teadete järgi, mis praegu olemas, kavatsetakse meil tulevikus 6 ministeer-

riumi alles jätta, ja on ette nähtud kriminaalpolitsei äraviimine siseministeeriumi alt kohtuministeeriumi alla. Tähendab, seisukoht hakkab läbi lööma, mille kaitsmisel mina omal ajal kahjuks alla jäin.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Aruandja kõnest selgub, et riigi eelarve käesoleval aastal on 112 miljoni marga võrra suurenenud. On arusaadav, et suuremine riigi eelarves tõstab ka tuntavalt maksusid. Et maksud meie riigis mitte väiksed ei ole, seda on kuulda igalt poolt ja mitte ainult kuulda, vaid tundub ka maksumaksjatele täiesti raskena. Meie rahva varanduslik jõukus on väike ja sellepärast on siis ka maksude maksmine äärmiselt raske. Üks lugupeetud Riigikogu liige kõneles ühe seaduseelnõu juures ennelõunasel koosolekul ja tähendas muuseas, et vallamajades müüdavate naiste seelikuid maksude katmiseks. See on täiesti õige, et oksjone tehakse maksude sissenõudmiseks nii maal kui ka linnas. Kui „Riigi Teataja“ kätte võtta ja vaadata, siis näeme, kui palju oksjonikuulutusi küll kaupmeestel, küll töösutritel, tuleb imeks panna, et niikaugale on läinud meie majapidamine. Ei või öelda, et need oksjonid tuleksid tahtes kellegi peale, vaid tahtmata, sellepärast, et meil maksud liig kõrged on, — sellepärast, et meie riigi eelarve liiga suur on. Rahvaesitus ei ole rahva maksujõukust mitte arvesse võtnud ja on riigi eelarvet veel tuntavalt suurendanud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Tammin tahab vähendada!) Kahjuks ma ei tea, et härra Tammin praegu Riigikogus oleks. (Vahelhüüe: Tuleb!) Noh, see on iseküsimus. Praegu aga seisame meie fakti ees, et riigi eelarve on suurenenud, ja rahvaesitus ei ole teda mitte vähendanud. Võrreldes eelarve I lugemisel peetud kõnesid ja praegust eelarvet, ei ole nad sugugi kooskõlas, vaid on vastupidi. Riigi eelarve ei ole üksi mitte sellepolest tähtis, et ta meie maksud ja riigi eelarve kindlaks määrab, vaid ta on ka meie majanduspoliitiline kava, mis meie majanduspoliitilised sihid... (Juhataja helistab.) (L. Johanson, stp: Haridusministrile helistati!)... ka haridus... (Vahelhüüe pahemalt poolt: Väga õige! Naer.) ...hariduslikud sihid kaugele ette näitab, pean tähendama, et hariduspoliitika oleneb meie majanduspoliitikast. Härra Johanson, Teie ei saa kuidagi viisi kooliõpetajate palkasid maksta, kui ei oleks selleks vastavaid sissetulekuid olemas. Vastavad sissetulekud peavad olema, siis on ka selge, et meie riigi- ja rahvamajandus peab niiviisi juhitud saama. Kui aga vaadata neid põhijooni, millest eelarve-

kommisjonis kõneldi, siis selgub meile, et tahetakse üht osa meie rahvamajandusest eesõigustatud seisukorda panna ja teist osa mitteühevääriliselt teistega hinnata. Siin mõtlen mina just eriti tööstus-kaubandust, võrreldes põllumajandusega. Kui mingisugune ettepanek põllumajanduse kohta tehakse, ükskõik missugune tahes, siis kõneldakse sellele kohe vastu, millega ära näidata tahetakse, et seda tarvis ei ole. Väga kujukalt selgus see sise- ja sõjaministeeriumi eelarvete arutamisel eelarve-kommisjonis. Sõjaministeeriumi eelarve arutamisel, kus viljaostuküsimus päevakorral oli, seletati arvustades, et see olevat täiesti õige, ja meie majapidamine olevat korras, kui meie vilja sealt ostame, kust seda kõige odavamalt saame. (M. Juhkam, tõer: Seda seletas teie sõjaminister.) Mitte meie sõjaminister ei ole seda seletanud, vaid seda seletati just teiselt poolt. Kuid sellejuures jääb arvesse võtmata, et meie põllumajanduslik riik oleme. Oleks ebaloomulik, kui meie väljast vilja sisse toome ja endid väljast sissetoodud viljaga toitma hakkame. Tahetakse ette tuua ja näidata, et meil olevat rahvamajanduslikult kahjulik teravilja kasvatada. Ma ei taha selle küsimuse juures üksikasjaliselt peatuda, toon ainult ühe väikse näite:

Kui meie põllumajandus läheks selle peale välja ja hakkaks arvustama, et meil teravilja kasvatus kalliks läheb ja vilja väljast osta odavam on, — kui kaugele meie siis sellega jõuaksime. Kas saab põllumees sellega läbi, et tema läheb linna ja ostab omale talusse vilja, see oleks täiesti võimatu. Nii tuleb seda ka riigimajanduse seisukohalt võtta. Ükski riik ei saa tugev olla, kui tema peab omale toiduvilja välismailt tooma, kuna meil maid küll on, mis end harida annavad ja töötavaid käsi on, kes seda harida võivad. Meil on aga praegu niisugune vaade, et kõiki, mis põllumajandusse puutub, ostame sealt, kust meie seda odavamalt saame. Selleks võiks tuua teise võrdleva näite kütte kohta.

On ju teada, et praegu kivisüsi kõige odavam kütteaine on, sellepärast et Inglismaa maksab söetööstusele juurde. Meil tuleb põlevkivi ja puu tarvitamine palju kallim kui kivisüsi, ja sellepärast oleks kasulikum otsekohe kivisütt osta. See oleks üksikutele majapidamisharudele kasulikum, et meie nii odavalt kütet saame. Rahva- ja riigimajanduse seisukohalt ei ole see aga õige. Meil jääks hulk puid ja põlevkivi järele, mille tagajärjel vabaneks hulk töötavaid käsi ja tuleks tööpuudus, rääkimata välisrahast. Sellepärast oleks täiesti õige seisukoht, et meie igakord ei vaata mitte selle peale, kust meie teatud aineid odavamalt osta võime, vaid selle peale, kuidas ta meie rah-

va- ja riigimajanduse peale mõjub. Seda näeme ka meie tööstuse alal. Tööstuse kaitseks on sisse seatud kaitsetollid, mis töölistele tööd ja palgamaksmist võimaldavad. Kui kaitsetollisid ei oleks, muutuks sissevedu niivõrd suureks, et meie tööstus ennast ära ei tasuks. Põllumajandust vaadates selgub, et seal valitseb meil praegu niisugune seisukord, et põllumajandus ennast ka ära ei tasu, eriti just väljamaa suure võistluse tõttu, kust teravilja sisse veetakse. Põllumajandusel kaitset ei ole, väljast voolab vilja sisse ning saadame hulga raha välja. Edasi ei oleks ka asjata selle peale tähelepanu juhtida, et meil on põllumajanduse ainete väljaveole toll pandud, nimelt 60 marka kartulitündri pealt, mis kartuli väljaveo praegu küsitavaks teeb. Meil on kartulid väga palju, aga kartulid välja vedada ei saa just väljaveotolli pärast, mis täiesti ebaloomulik on. Just ümberpöörduvalt, selle asemele peaks meil põllumajanduse ainete pealt kaitsetolli võetama. Vilja sisseveotoll oleks meil sellepärast tarvilik, et see aitaks kaasa, et maad harida võiks kaitseks põllumehele välisturu võistluse eest. Kui teraviljakasvatus väljamaa turu võistluse all langeb, ja meil niisugusel korral häda kätte tuleb, kas sõda või mõni muu õnnetus juhtub, siis oleme kimbus. Kuid siis on need mehed, kes praegu viljatollide vastu võitlevad ja teraviljakasvatust edeneda ei lase, esimesed, kes taludesse tulevad ja sealt vilja nõuavad, nagu seda on varematal aegadel nähtud. On selge, et karjapidamine ennast rohkem ära tasub, kui teravilja kasvatus. Pooldan täiesti karjapidamist, kuid karjapidamisega üksi ei suuda meie ometi riiki üleval pidada, sellepärast oleks äärmiselt tähtis kaitsetoll põlluviljade peal. Kui aga sellest kõnelema hakata, siis vaieldakse sellele vastu. See tuli ilmsiks nisutolli juures rahasjanduse komisjonis, ning tuli ka ilmsiks eelarve-komisjonis, kus teatud viljaostu krediitid arutusel olid.

Nii siis selgub, et meil põllumajanduse alal õiget poliitikat pole, ja et siin kahesugune mõõdupuu on. — Ühelt poolt tahetakse kaitset anda tööstusele, kuna tööstus praegu näitab, et temal mingisugust lähenevat tõusu märgata ei ole, kuna aga põllumajanduses edu märgata on, olgugi et seal toetust ei ole.

Elarve arutamise juures tehti mitmed väga kibedad etteheited põllumeeste rühmale, muuseas heideti ette, et põllumehed olevat kultuurilise toetuse vastased, et põllumehed olla need, kes ainult oma isiklikke huvisid kaitsevad, kuna kõik teatri ja kultuurkapitaali eelarves maha kärbibivad. Siin peab ütleva, et need etteheited sugugi õiged ei ole, vaid on vales otsast peale hakatud. Põllumehed ei ole

kunagi olnud kultuuri vastased, vaid kultuurelu alged on just maalt, külast välja tulnud, ja põllumees on esimene olnud, kes meie rahva üldist haridust ja kultuuri on püüdnud edendada, aga mitte maha matta, nagu siin kaevatakse. Ma tahaksin siin selle küsimuse juures pike-malt peatuda ja ära näidata, et need põhjused, mis sunnivad kõnelema selle kultuurkapitaali ja teatrite toetamise vastu, ka mõõduandvad on ja mitte tuulest ei ole võetud. Ma tooksin selleks kaks näidet. Kui võtame meie kultuurelu arenemise, siis selgub, et meie esimesed kultuurelu kandjad ja hariduse edendajad on just külast tulnud. Näiteks, Vändra. Sealt on tulnud tähtsad mehed, nagu Jansen, Jakobson ja ajakirjanik Jürgenstein, või jälle Vigalast on tulnud professor Eisen, kunstnik Laipman, Treiman ja teised. (O. Gustavson, stp: Aga Tonkman kust?) Need nimed on üldist lugupidamist võitnud ja ei ole tähtsusetu meie kultuurialal. (A. Kerem, rhv: Aga need ei olnud kahjuks „kogumehed.“) Need on kõik talutaredest välja tulnud ja neil on kultuurialal suured teened. Mina ei räägi praegu mitte kogumeestest, vaid tahan ainult ära näidata, et kultuur külast alguse saanud. Kui nüüd räägitakse, et põllumehed on kultuuri vastased, et põllumees ei taha kultuuri heaks midagi teha, siis on see ebaõige, sest eelnimetatute vanemad on nad koolitanud, ja nendest on tulnud meie hariduse ja kultuuri kandjad, kes sel alal palju korda saatnud. Kui aga nüüd vaatame, mis siis õieti neile maanurkadele selle eest tagasi on antud, ja mis need maanurgad selle läbi on võitnud, et sealt tulnud inimesed, kes Eesti kultuuri edendanud. Võtame näiteks selle kurikuulsa Lelle-Eidapere raudtee ehitamise.

Kui möödunud aastal riigi majandusnõukogus seda küsimust arutati ja selle tee ehitamiseks sihti ajama hakati küll Pärnu poole, küll Läänemaa poole, ja muuseas tõusid häälled ka Vigalast ja Vändrast, et neil õigus olla raudteed saada, ja toodi selleks mõjuvaid põhjusi ette. Kuid mis nüüd lõppude-lõpuks näeme? Tee ei lähe Vändrast ega ei lähe ka Vigalast läbi, vaid raudtee aeti kuskilt Viluvere metsadest ja soodest läbi. Küsime, kas see on tasu selle eest, et Vändrast ja Vigalast tähtsad mehed on tulnud ja kas sellega hinnatakse nende inimeste tahet külas meie majanduslikku elu tõsta ja arendada? On selgesti meeles, kui läinud aastal raudtee-ehitamise küsimus riigi majandusnõukogus arutamisel oli, ja kui härra Jürgenstein härra Tõnisson'i juurde tuli — ja nagu härra Jürgenstein üldse tasase iseloomuga härra on — ütles vaikselt: Mina arvan, et ka Vändral oleks selle raudtee kohta midagi öelda, ja tuleks raudtee läbi Vändra ehitada, — härra Tõnisson ütles, et küll Vändra juba tee saab!

Tol ajal oli härra Tõnisson'i võim väga suur ja tema isikliku nii öelda erapoolikuse tõttu viidi raudtee-ehitamise küsimus majandusnõukogus läbi, ilma et seal igäühele sõna selle küsimuse arutamiseks oleks antud. (J. Tõnisson, rhv: Ikka jälle see vana jutt.) Just nii see oli, ei antud sõna, mul on selleks faktid ette tuua, härra Tõnisson kuulub rahaera-konda, ja härra Jaakson oli Riigivanem, kui see otsus tehti. Et raudtee ei Vändra ega Vigala ei saanud, vaid tee Viluvere metsadest läbi aeti, tuleb minule niisugune tundmus, et meil teatud metsakauplejatele—nagu seda Besti keeles öeldakse—sahkerdamiseks, raudtee ehitatakse. (J. Tõnisson, rhv: Mingisugust isiklikku mõju selles ei olnud.) Nendele inimestele aga, kes meie majandusliku ja kultuurilise elu arenemisele kaasa on aidanud ja seda veel praegu teevad, ei anta midagi. Ja nüüd tehakse veel põllumeestele etteheiteid, et nemad ei tahtvat kultuuri ega kirjandust toetada. Aga needsamad Vigala mehed peavad veel praegu oma lapsi regedel ja vankril kauge maa tagant linna kooli viima ja põllusaadusi sadade verstade taha hobusega turule tooma, nii et turule toomine kallimaks läheb, kui tema alghind on. Aga sama Vändra ja Vigala mees peab ka maksusid maksuma riigikassasse, ja sealt antakse kultuurkapitaalile ja teatrite toetamiseks. Maa ei suuda aga kahte asja korraga kanda, kultuuri edendada, kui samal ajal on alles need primitiivsed liikumisabinõud, nagu need sada aastat tagasi olid. Maa maksukoorem kasvab ja väljaminekud tõusevad. Maal ei ole mitte võimalust sissetulekuid suurendada. Tähen-dab, maa koolitagu oma lapsi, lapsed asuvad linna elama, ja siis maa pidagu linnas veel teatrid üleval, et koolitatud poeg linnas teatrisse võib minna. Kes tahab teatris käia, see maksku selle eest ka nii, et teater sellest üleval peetaks, kuid ärgu tuldagu enam maa käest teatrite toetust nõudma. (L. Johanson, stp: Tõmmake maha — Saaremaa toetab Teid!) Kahjuks ei ole minul midagi maha tõmmata ja Teil isiklikult ka mitte. Komis-jonis pandi selleks kõik rattad käima ja viimaks lõppude-lõpuks võeti summad eelarvesse. Käidi lubatud kui lubamata teid, et toetus-summasid eelarvesse võtta, mis õige ei ole. Ajakirjandus läks isegi nii kaugele, et tuldi Jakobson'i minuga võrdlema, et vaadake kui kaugele edu on läinud — Jakobson'il oli Vändras ainult üks talu, aga Tonkman'il on neid mitu. Need võrdlused on väga ebaloomulikud. Kuid Vändra on samasse olukorda jäetud, kui oli mitmesaja aasta eest, ja ei taheta temale ka praegu paremaid liikumisvõimalusi anda. Aga Vändrast on tulnud mehed, kelle ees peame mütsi maha võtma, ja kes meie Eesti haridus-

ja kultuuripõllul esimesed vaod on ajanud, ja siin tahetakse tõendada, et põllumehed on suured kultuurivastased, nad ei hooli millegist muust, kui vaatavad oma väikese, nii öelda, kildkondliku omakasu peale. Kui raudteede ehitamise küsimust vaadata, selgub, et tahetakse raudteed selles sihis arendada, et kõik metsad maha võtta ja väljamaale viia. Pärnu-Eidapere raudtee eelarve alamkommis-jonis seletati täna otsekohe avalikult: meil on tarvis raudteed metsa ajada, sest siis tõmbame metsa maha ja raha on kohe käes. See jäetakse aga kõrvale, kuidas siis on, kui kõik metsad maha võetud ja järele jäänud ainult kannud ja kõrbed. Siin tuleb tahtmata meelde lugu naljalehest, kus jõululaupäevaõhtul pannakse kuusekänd lauale, küünlad külge, ja lapsed laulavad siis: Kui armsast jõulupuu meil hiilgab, kui mets kõik väljamaale läeb! Nii võib varsti laulda! Meil ei ole metsi niipalju, et neid võiks maha võtta ja välja viia. Praegu minnakse veel kaugemale. Vigala on metsa poolest lage, ja Vigala põllumehed ostavad oma tarbepuud Vändrast ja Järvakandi metsadest jne. Aga nüüd müüakse needki metsad maha ja viiakse Vigala mehe eest ära, ning tema jääb lagedale ja ei tea, kust ta peab omale peavarju saama. Need on kõik niisugused majanduspoliitilised probleemid, mida praegu eelarve arutamisel peaks arutatama, aga nendest minnakse vaikides mööda ja ei lahendata neid, vaid öeldakse: meil on metsi küll, tõmbame maha ja veame välja. Kui tahame saada puht statistilisi andmeid selle kohta, kuipalju meil head metsa on, siis antakse vastuseks, et meil ei ole kindlaid teateid. Aastakümneid tagasi kirjutasid ajalehed: vaadake, sealt raudtee-jaamast müüdi nii- ja niipalju metsa, teiest nii- ja niipalju, seal ja seal seisavad niipalju, niimitu tuhat kantsülda puid, ja öeldi, et mõisnikud lagastavad metsa ära ja veavad välja. (M. Juhkam, tõer: Päris õigel!) Öeldi, et meie maa muutub kõrbeks. Aga nüüd tehakse seda veel rohkem. (M. Juhkam, tõer: Ja oleme vait.) Jah, oleme vait! (M. Juhkam, tõer: Oravaid ei ole ka enam metsas.) Sellega olen ma Teiega päris ühes nõus. Põllumajanduse seisukohalt vaadates protes-teerin niisuguse halastamatu metsalagastamise vastu. Riigi sissetulekud olenevad metsadest. Mets on niivõrd kallis asi ja ta kasvatamine läheb kalliks maksma, sest üle 100 aasta läheb mööda, enne kui korralikku metsa saada võib, aga ühe aastaga võib väga palju puid maha võtta ja sellepärast peab seda küsimust varem-hiljem tõsisele kaalumisele võtma. Öeldakse, et meil ei tule ehitusmaterjaalist puudus, meil on küllalt savi ja kive, ja palju teisi ehitusaineid. Aga siiski ei saa täielikult puumajade ehi-

tamisest loobuda, sest on tarvis majadele katusid, uksi ja aknaid. (M. Juhkam, tõer: Ja savi ei ole ka igalpool.) Savi ei ole tõesti igalpool, ja nii näeme, et siin on aetud sarnast majanduspoliitikat, mis tulevikus hädaohtlikuks muutub, ja kui ehitatakse raudteid ja suuremaid summasid kulutatakse selle jaoks ja peasjalikult just sellepärast, et metsa maha võtta ja välja vedada, siis ei ole see riigi majapidamise seisukohalt õige ja tuleb täielikult maha laita.

Kui edasi minna üksikute ministriumide eelarve juurde, siis ei tahaks teiste juures pikemalt peatuda, küll aga teedeministeriumi eelarve juures. Teedeministeriumi ülesannete hulka kuuluvad niihästi maanteede, veeteede kui ka raudteede korraldamise ja ehitamise kavad. Kui aga neid ehitamise kavasid ja sellejuures aetavat poliitikat vaadata, siis paistab üks asi selgesti silma, et siin on küll märgist kõrvale lastud. Ei ole esiteks kätte saadud seda, mis tahetud, mis halb, ja ei ole üldse meie majanduspoliitika vaatepunktilt püütud kätte saada seda, mis meile hädatarvilik. Kui üksikasjalikult neid asju vaadelda, siis selgub, et üksikute isikute arvele võib rohkem panna ja üksikute isikute teeneid tuleb terava arvustuse alla võtta. Muu hulgas tuleb küll kibedaid etteheiteid teha endisele teedeminister härra Virma'le. Nii õnnetul kombel ei ole ükski Eesti valitsuse ajal teedeministeriumi juhtinud, kui härra Virma seda tegi. (M. Martna, stp: Tunnete Eesti ajalugu ka!) Jah muidugi, just niisama palju kui Teie, härra Martna. Nii siis selgub, et need õnnetud mõtted ja võtted, mis seal tehti, on täiesti lubamatud. Võtame näiteks viadukti ehitamise. Sellest on mitu korda Riigikogus räägitud ja räägitakse vist veelgi, sest viadukt ei ole veel valmis. Ja selles see õnnetus seisabki, et ta kunagi valmis ei saa. 40 miljonit on Riigikogu poolt krediiti lubatud ja võib olla tuleb veel mitu korda lisa anda, enne kui valmis saab, sest töö läheb liiga pikkamööda, kui iga 5 minuti järele üks labidatäis liiva teise koha peale visatakse, nagu seda praegu tehakse, siis läheb väga palju miljonid sinna sisse magama. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kas praegu ka Virma teeb?) See on Virma järg, läheb ikka vana rada edasi. (O. Gustavson, stp; On üks laul, mis ütleb: „Jänesel on pikad jäljed“.) Kuidas nende jälgedega lugu on, siis sellest teab ka Gustavson võib olla rohkem, kuid mina tean ainult ühte, et töö liiga pikalt läheb ja lõppu näha ei ole. Ja see tuleb sellest, et taheti ühe hoobiga kaks kärbest tabada: töötatöölisele tööd anda ja raudtee viadukt ehitada. Kuid iseasi on; kui tööd tehakse inimeste pärast ja kui tööd töö enese pärast tehakse. Kõnealolev töö on otsitud, ja see kestab veel kaua.

Kui aga vaadata veel Eidapere raudteed, siis tahan ma selle küsimuse juures pikemalt peatuda, küll aga võiksin ühte ära märkida. Minu arvates näib see tee nii alatud olevat, et tal igasugune majanduslik kava puudub. Täna, kui see küsimus vastavas alamkommisjonis arutamisel oli, tõsteti seal väga imelikke ja anekdoodilisi küsimusi üles. Nimelt küsiti, et kas seda teed ei saaks kuidagi viisi teise koha peale nihutada, mõnedkümned verstad teisele poole. Seal seletas teedeministeriumi esitaja, et homme pärastlõunaks on sellekohane majanduslik kava valmis. Mina küll aru ei saa, kuidas võib nii ruttu ühest küsimusest üle saada. Kavade tegemiseks kulub ikka natuke aega ära. Kui vaadata raudteede majanduslikku tähtsust, siis selgub, et need suured tulud, mis sealt saada loodeti, hakkavad enne ehituse lõppu ära kaduma. Endine teedeminister härra Virma ütles, et kulud lähevad ots-otsaga kokku. Insener Jürgenson läks aga veel kaugeemale ja ütles, et meil tuleks raudtee veotariifi tõsta, muidu meie kuidagi viisi läbi ei saa. Sellest on selgesti näha, missuguseid tulusid see raudtee meile tuua võib. Tuludest ei saa meil juttugi olla ja nimelt sellepärast, et tal on väga väike tarvitajate arv. Seal toodi arvustik ette ja näidati, et raudtee piirkonnas on kõigest 16.000 elanikku, kuna selle raudtee piirkonnas, mis oleks läinud Virtsust Rapla, oleks olnud 48.000 elanikku. Toodi võrdlevaid arvusid ette ka põllupinna suuruse kohta, millest selgus, et mõni teine raudtee oleks palju kasulik olnud. Selle raudtee ehitamine võeti ette ilma kaalumata. Nüüd ma lähen ka selle jälgedekaotamise juurde, mille peale härra Gustavson tähendas. Praegune teedeminister tahab nii hoolega endise teedeministri jälgi katta, nii et selle kohta võiks öelda päris pühakirja sõnadega: Tere, kes sa oled armu saanud Issanda ees, ole õnnistatud meeste seas. Nii ütleb kätt andes minister Amberg lahkunud minister härra Virma'le. Siit ei tohi midagi kõrvale kalduda, mitte üks täpp. Kõik muu jäetakse arvesse võtmata ja tähele panemata, vaid öeldakse: Siin see tee on ja siit ta läheb. (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp poolt.) Sellest ma räägiksin, härra Gustavson, üks teine kord. (L. Johanson, stp: Need on need Viluvere metsad.) Selles see õnnetus seisabki, et need Viluvere metsad nii silmade ees hiilgavad ja et neid tahetakse igasuguste abinõudega kätte saada. Ma ütlen otsekohe, et selle tee ehitamisega on käidud saherdamise teed, ilma et majanduslikku kasu oleks silmas peetud. Tahetakse metsa hakata väljamaale ja siis on lõpp ja ei ole selle raudteega enam midagi peale hakata. (M. Martna, stp: Teie ütlesite ju kord, et

seal on paljad sood ja rabad.) Tee on aetud läbi soode, rabade, metsade, isegi kändude vahelt läbi. (M. Martna, stp: Ega siis kändude juures midagi saherdada pole.) Ka kännud saherdatakse maha.

Siis juhiksin veel tähelepanu teedeministeeriumi eelarves arvude peale, mis võrreldavad läinud aasta eelarves käesolevaga. Austatud Riigikogu liikmed mäletavad, et läinud aastal nõuti teedeministeeriumi eelarves suur summa, nimelt 80 miljonit marka, Pärnu-Tallinna kitsarööpalise raudtee kordaseadmiseks. 25 miljonit nõuti vedurite parandamiseks, põlevkivikuuride ehitamiseks 12 miljonit marka ja uute raudteede ehitamiseks 44 miljonit marka, kokku 161 miljonit marka. Kui läinud aasta eelarvekommissjon lõpukokkuvõtteid hakkas tegema, siis selgus, et eelarve lõpeb puudujäägiga, ning hakati kärpima. Ja kust kärbiti? Kärbiti kõigepealt põllumajanduse eelarvet. Võeti maha piimatalituse laenust, maaparanduse laenust, ja kui ma ei eksi, siis vist ka asunikude ehituslaenust. Õeldi, et kärpida on hädasti tarvis, eelarve peab tasakaalus olema, kuid Pärnu-Tallinna raudtee peab korda seatama, sellest meie mööda ei pääse, raudteeliikumine võib seisma jääda ja töötatöölistele on tööd tarvis. Kui aga tänavu aastal eelarvekommissjonis järele päriti, kuipalju neid krediite, mis Pärnu raudtee peale eelarves nõuti, tarvitatud on, siis selgus, et Pärnu-Tallinna kitsarööpalise raudtee kordaseadmiseks on ära tarvitatud kõigest 760.000 marka, kuna täiesti tarvitamata on 79.240.000 marka. Vedurite paranduseks oli ära tarvitatud 10 miljonit, kuna ära tarvitamata jäi 15 miljonit marka. Põlevkivikuuride ehitamiseks on ära tarvitatud 1 miljon, kuna nende ehitamiseks on nõutud, kui ma ei eksi, 12 miljonit marka. Uue raudtee ehitamise krediidist oli ära tarvitatud 4 miljonit marka, kuna 40 miljonit oli tarvitamata. Kokku oli ära tarvitatud umbes 20 miljoni marga ümber, kuna krediiti oli nõutud 161 miljonit. Täheandab, rohkem oli nõutud 140 miljonit, mis ära tarvitada ei suudetud. Kuidas see 161 miljonit eelarve tasakaalust välja löi, kuid selle kohta ei olnud mingisugust eeldust, et seda nõutud summat hädasti tarvis ei olnud. Summa suruti lihtsalt läbi. Kõik see näitab, et härrad sotsialistid oskavad väga hästi arvustada, kuid mingisuguse majanduselu juhtimisega nad hakkama ei saa — nad lähevad kraavi.

Veel üks näide. Raudteeülem kandis teedeministrile ette, et raudtee töökodades on tööd vähe ja tuleks tööpäevi nädalas nelja peale vähendada, vastasel korral peab töölisi lahti laskma. Töö suurenemist näha ei ole. Selleaegne teedeminister härra Virma ütles, et töölisi lahti lasta ei või, vaid tuleb palgakrediiti

juurde nõuda. Imelik lugu: Tööd anda ei ole, aga palka peab maksma, ja kelle taskust see palk tuleb. (O. Gustavson, stp: Minge tehasesse, kuulake järele ja rääkige siis.) Vaadake, seda räägiti ja tõendati eelarvekommissjonis ning toodi faktid ette. Ma küsiksin nüüd, kelle käest see palk tuleb? See maksetakse riigikassast ja pannakse suured kohustused maksumaksjatele peale. Need ongi põhjusteks, miks maksumaksjad ei suuda maksusid ära tasuda, miks neilt maksusid sunduslikult tuleb sisse nõuda, kus harilikult nähteks oksonid. Kui meie majanduspoliitikat sarnaselt edasi juhitakse, siis ei ole ime, kui lõppudelõpuks riigivanker kraavi läheb. Teiselt poolt ei ole krediiti antud sellele alale, kus rohkem loovat tööd oleks võidud ära teha. Nagu näiteks piimatalituse alal, kus krediiti kärbiti. Ma usun, ilma seletamata on juba selge, et piimatalitus on ala, millel tulevik, ja mida rohkem meie ühispiimatalitusi asutame, seda kasulikum see meie väikesele riigile on, sest see annab meie inimestele tööd ja leiba. Meil aga pannakse krediit sinna kohta seisma, kus seda tarvis ei ole. See on ometi lubamatu ja sarnasel viisil ei tohiks majanduselu juhtida. See näitab, et meil on inimesi, kes mõistavad ainult arvustada, aga mitte valitseda.

Edasi tahaksin peatuda veel raudteeküsimuse juures. Lugupeetud härra Kornel puudutas küll juba üht osa raudtee sõiduplaani, mina tahaksin puudutada nimelt Haapsalu-Tallinna vahelise raudtee sõiduplaani. Eelarvekommissjonis oli see küsimus arutamisel ja seal näidati selgesti ära, et praegune sõiduplaan ei ole otstarbekohane. Näiteks läheb praegu kaks rongi Haapsalu, kuid mõlemad õhtul, ja sellepärast ei saa inimesed, kes linnas tahavad ärilisi asju ajada, seda teha. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Üks rong läheb pärast lõunat kella 2 ajal, ja teine õhtul kell 8. (M. Martna, stp: Harilikult on kell kaks lõuna.) Jah, kuid pangad pannakse ka kell kaks kinni, ja maamees ei saa asju nii kiiresti toimetada, nagu seda võib olla linnamees. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Ega asjaajamisi üksi pankades ei ole, vaid ka mujal asutustes. Lõpuks kujuneb lugu nii, et hobustega on palju kasulikum käia, ja nii hakkavad hobused raudteega võistlema. Ajakirjandus oli väga pahane ja tegi minu kohta märkusi, et mina ei olevat sugugi õigest otsast peale hakanud, sest kuidas saavad siis suvitajad, kes Tartust ja mujalt tahavad Haapsalu sõita, sinna suvitama minna. Mina küsisin Haapsalust järele ja selgus, et läinud aastal oli Haapsalus suvitanud Tartust väga palju inimesi, mõelge, 38 inimest oli Tartust, see on ju väga suur arv, ja nende Tartu suvitajate tarvis oli

tingimata vaja rongi käima panna, kuna aga terved maakonnad, Lääne maakond ja osalt ka Harju maakond peavad selle all kannatama. Vaadake, see on üks niisugune asi, millest üksikud Riigikogu liikmed, rühmad ja suuremad ajalehed aru saavad, et ühe näputäie suvitajate jaoks on tarvis raudteeliikumist korraldada. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Härra Martna, neil inimestel, kes linna sõidavad, ei ole üksi tegemist pankadega. Ma usun, härra Martna, Teie olete praegu linnamees, kuid kui oleksite maamees, siis ei tuleks Teie ainult panga pärast linna, vaid ajaksite siin ka teisi asju ja muidugi sel ajal, kui ametiasutused lahti on.

Lõpuks tahaksin veel üht küsimust puudutada, see on nimelt Nõmme-Tallinna vaheline elektriraudtee. (M. Martna, stp: See on ka Virma töö!?) Ma ei räägi, kelle töö see on, vaid ma räägin töö tagajärgedest. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Võib olla tunnete Teie seda haaki väga hästi, mina seda küll ei tunne, ja näib, et Teil sellega midagi tegemist on, minul küll mitte. Kui elektrirongide väljaminekut võrrelda teiste raudtee väljaminekutega, siis selgub, et elektriraudtee väljaminek on võrdlemisi suur. Raudtee kütte peale kulub kokku üle 80 miljoni marga, kuna Nõmme elektriraudtee sellest summast üksi üle 10 miljoni ära tarvitab, see on $\frac{1}{8}$ tervest raudtee küttekuludest langeb Nõmme elektriraudtee peale. (L. Johanson, stp: Aga need rongid tasuvad endid ära.) Kui tasumise küsimus eelarve-komisjonis arutamisel oli, siis küsiti eelarve-komisjoni liikmete poolt mitu korda, kas Nõmme elektriraudtee tasub vastavad kulud ära, sellele vastati — jah, tasub väga hästi, kuid arved ei ole kokku võetud. (L. Johanson, stp: Seal öeldi, et ära tasub.) No jah, seal öeldi, kuid Teie ja ka mina peame uskuma, mis seal öeldi. Mul on aga niisugune tunne, et see raudtee tõesti ennast ära ei tasu. Kui see ennast ära tasuks, siis oleks ära näidatud, kui suured kulud ja sissetulekud päeva kohta on, kuid seda ei ole tehtud ja nähtavasti ei tehta, sest harilikult püütakse niisugustest asjadest, mis väga hellad, mööda minna. Mina küsiks, kas on see otsarbekohane, kui üks raudteeosa, mis tervelt $\frac{1}{8}$ raudtee väljaminekutest enese peale ära

kulutab, niivõrd tähtis, et temale peab juurde maksma. Kasust ei saa siin juttu olla, aga siin läheb asi veel hullemaks. Meil on ette nähtud teedeministeeriumi erakorraliste kulude juures 7.050.000 marka, ja sellega tahetakse veel üks paar elektrironge Nõmme ja Tallinna vahel käima panna. Mina ütlen otsekohe, siis ei ole selleks vajadust, see krediit tuleb tingimata kustutada, ja peame jääma selle juurde, mis praegu olemas ja sellega saadakse praegu väga hästi valmis.

Nii siis, kokkuvõttes leian mina, et eelarves, mis praegu Riigikogule esitatud ja eelarve-komisjonis vastu võetud, on niisuguseid väljaminekuid, mida tuntavalt oleks võinud kärpida, aga kahjuks ei ole see läinud korda. Kui Riigikogus kärpimise ettepanekuid tehtakse, tulevad kust poolt nad tulevad, kas paremalt või pahemalt poolt, ei ole otsarbekohased. Siin võivad need juhuslikud olla. Nii huupi ei saa eelarvet kärpida, kui seda omalalal härra Jõeäär tegi, pani iga eelarve kulu kohta 10% vähendust ette. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Eksite. — A. Jõeäär, stp: Ainult palkade kohta.) Lubage, härra Jõeäär, ma tean, et Teil oli 10% süsteem ja ega ka palkasid ei saa ühekorraga 10% võrra vähendada, see on huupi mahavõtmine, siin ei saa asjalikult kaaluda. (Vahelhüüe A. Jõeäär'i, stp poolt.) Nii 10% mahavõtmisega ikkagi kuigi kaugele ei saa. Minu arusaamise järele, kui praegu eelarves oleks tarvis kärpimisi teha ja võib olla, et neid ka tehtakse, aga need on tõesti juhuslikumad, kui eelarve-komisjonis. Riigikogu komisjon on oma töö ära teinud, aga peab otsekohe kahetsusega üttelema, et ei ole rahvamajandust ega maksujõukust silmas peetud. On eelarvet tuntavalt suurendatud: Kui leiti ühes osas eelarves suurendamine tarvilik olevat, siis oleks pidanud seda ka teises osas vähendada. Igatahes ei tohiks eelarve suurem olla, kui see Vabariigi Valitsuse poolt esitatud on. (Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja **A. Jürman**: Ettepanek on tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 9 häält, vastu — 6 häält, seega on otsustatud koosolek lõpetada. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.25 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.